

Slovenizacija nemškega šolstva na Ptuju po koncu prve svetovne vojne

Irena Mavrič-Žižek*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 37(497.4Ptuj)"1918/..."

Irena Mavrič-Žižek: Slovenizacija nemškega šolstva na Ptuju po koncu prve svetovne vojne. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 88=53(2017), 4, str. 21–54

Avtorica v svojem prispevku obravnava slovenizacijo nemškega šolstva v Ptuju po koncu 1. svetovne vojne. Posebej obravnava šole, učni kader ter izobraževanje otrok nemške manjšine v Ptuju.

Ključne besede: deška mestna ljudska šola, dekliška mestna ljudska šola, šulferjanska šola, deželna gimnazija, dekliška meščanska šola, obrtna nadaljevalna in gremijalna trgovska šola, šolski svet, dijaški in dekliški dom, glasbena šola

1.01 Original Scientific Article
UDC 37(497.4Ptuj)"1918/..."

Irena Mavrič-Žižek: "Slovenisation" of the German Education in Ptuj after World War I. Review for History and Ethnography, Maribor 88=53(2017), 4, pp. 21–54

The author discusses the "Slovenisation" of the German educational system in Ptuj at the end of World War I. schools, teaching staff and the education of German minority in Ptuj are discussed in detail.

Key words: boys' city school, girls' city school, "Schulverein" school, provincial gymnasium, girls' bourgeoisie school, trade advanced and guild business school, school board, hall of residence for boys and girls, music school

* dr. Irena Mavrič-Žižek, muzejska svetovalka, Muzej narodne osvoboditve Maribor, Ulica heroja Tomšiča 5, SI – 2000 Maribor

Do razpada Habsburške monarhije je Ptuj veljal za nemški jezikovni otok znotraj slovenskega podeželja. Podobno kot v Mariboru so se tudi na Ptujju člani mestnega sveta in gerent mestne občine dr. Fran Jurtela¹ po prevratu znašli v zelo težkem položaju pri deavstrizaciji mestne in javne uprave ter pri vzpostavitvi slovenskega videza mesta. Zavedali so se, da dolgoročnih sprememb ne bodo mogli doseči, če se ne bodo v najkrajšem času lotili reorganizacije avstro-ogrškega šolskega sistema, ki je imel pri vzgajanju bodočih generacij pomembno vlogo pri krepitvi nacionalne zavesti.² Kakšen pomen je imelo slovensko šolstvo za mesto, nam razkriva tudi Spomenica okrajnega glavarja dr. Otmarja Pirkmajerja,³ naslovljena na predsedništvo Deželne vlade Slovenije in na poverjenika za uk in bogočastje 27. junija 1919. V njej je ob nameravani

¹ Dr. Franc Jurtela, odvetnik, politik, gospodarstvenik in posestnik, se je rodil leta 1853 v Hvaleticih. Ker so mu zelo zgodaj umrli starši, je svoje otroštvo preživel pri sorodnici Franciški Ketiš pri Sv. Antonu v Slovenskih goricah. Po končani osnovni šoli (obiskoval jo je pri Sv. Antonu in Andražu, dokončal pa na Ptujju), je končal gimnazijo v Mariboru, nato pa študij prava v Gradcu. Po končanem študiju se je vrnil na Ptuj, kjer se je aktivno vključil v nastajajoče narodnostno gibanje. Med leti 1891 in 1897 je živel v Šmarju, leta 1886 je prevzel odvetniško pisarno po umrlem dr. Gregoriču. Po smrti dr. Božidarja Raiča je postal poslanec v štajerskem deželnem zboru. Funkcijo poslanca je opravljal vse do leta 1909, v tem času je bil tudi namestnik deželnega glavarja. Bil je predsednik in častni član ptujske narodne čitalnice, zaslužen pa je za ustanovitev Posojilnice in hranilnice na Ptujju. Po prevratu je bil gerent mestne občine Ptuj od 26. novembra 1918 do 8. marca 1919. Umril je 28. junija 1926 na Ptujju; v: Marija Masten Hernja, Majerič Kekec Nataša, *Prvi med enakimi!, Funkcija mestnega sodnika in župana skozi stoletja*, Zgodovinski arhiv Ptuj 2006, str. 35; dalje navajam: Masten Hernja, *Prvi med enakimi!*.

² Andrej Vovko, Učilnice na temni strani meseca. *Temna stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990. Zbornik člankov in dokumentov* (urednik: Andrej Aplenc). Ljubljana 1998, str. 195 (dalje navajam: Vovko, Učilnice na temni strani meseca).

³ Otmar Pirkmaier, pravnik, publicist in politik, se je rodil 25. avgusta 1888 v Framu. Pravo je študiral v Gradcu in na Dunaju, kjer je leta 1912 tudi promoviral. Služboval je v Gradcu in Slovenj Gradcu, leta 1914 pa je bil premeščen k okrajnemu glavarstvu na Ptujju. Po končani prvi svetovni vojni je bil imenovan za vodjo ptujskega glavarstva. Leta 1924 je postal veliki župan mariborske oblasti, leta 1927 pa je odšel v Beograd. Najprej je bil načelnik, nato pa generalni inšpektor ministrstva za notranje zadeve. Oktobra 1929 je bil imenovan za podbana Dravske banovine. V letih med 1931 in 1936 je predaval na Pravni fakulteti v Ljubljani predmeta Notranja uprava Kraljevine Jugoslavije ter Zakon o občinah. Med okupacijo je prišel v ožje vodstvo JNS, v letih med 1942 in 1944 je deloval v liberalni Napredni delovni skupnosti in Slovenski zavezi. Nemški okupator ga je konec oktobra 1944 odpeljal v koncentracijsko taborišče Dachau. Po vojni je bil med sodnimi procesi proti predvojnimi gospodarstveniki v odsotnosti obsojen na 10 let izgube narodne časti, zaplembo premoženja in 5 let zapor. Zaradi gospodarskega sodelovanja z okupatorjem ga je julija 1945 izredno vojaško sodišče v Ljubljani obsodilo na smrt. Po drugi svetovni vojni je bil rektor Münchenske univerze Svobodna Evropa, pooblaščenec visokega komisarja ZN za nenemške begunce, v začetku šestdesetih let pa se je vrnil v Slovenijo. Umril je v Celju 14. maja 1971; v: *Enciklopedija Slovenije*, knjiga 8 Nos/Pli, Mladinska knjiga, Ljubljana 1994, str. 353.

opustitvi višjih razredov ptujske gimnazije dr. Pirkmajer opozoril, da se novica o reduciranju šolskih oddelkov izkorišča za »protidržavno agitacijo«. Vlado je zaprosil, da naj zato upošteva »narodnostno-politični moment« in naj zaradi prejšnjih premestitev narodnozavednega učiteljstva v ptujskem okraju drugače postopa. Ker se je iz Ptuja, kot »narodno eksponiranega« mesta, v preteklosti vodila vsa »protislovanska politika«, je pomembnost izobraženstva za »narodno probudo« mesta in okraja zelo velika. Kako potrebno je to delo zlasti v ptujskem okraju, lahko presoditi vsakdo, ki pozna tukajšnje razmere ter mu je znano dejstvo, da je v okraju okoli 10.000 »zloglasnih in zagriženih« Štajercev«. Poudaril je, da bo »mogoče le z dosledno koncentracijo zavedne inteligence v Ptujju zbrisati mestu »nemški značaj« in le tako »se bode obrtništvo in drugi nižji socialni sloji sami od sebe spreobrnil in postali zopet Slovenci, kar so po rodu«. ⁴ Vladni komisar dr. Matej Senčar ⁵ je v prošnji Višjemu šolskemu svetu v Ljubljani 1. aprila 1920 med drugim zapisal, »da se bo pogubni vpliv ponemčevanja, katero je gojilo prej nemško šolstvo«, odpravilo le s pomočjo »narodnega šolstva«. ⁶ »Da je dobro narodno šolstvo v Ptujju najboljše sredstvo za utrditev državne misli ob meji« pa je opozarjal tudi časopis *Ptujski list*. ⁷

Razvoj šolstva in izobraževalnega sistema je bil vseskozi odvisen od širših družbenopolitičnih razmer. Vladajoče politične elite so si vzgojo in izobraževanje prikrojile v »poslušno orodje za vzgajanje mladega rodu po lastnih ideoloških načelih« ter ju podredile svojim kulturno-političnim ciljem. ⁸ Do leta 1918 se je šolstvo na slovenskem Štajerskem razvijalo po zakonih, veljavnih za Avstro-Ogrsko monarhijo, v ključnih, organizacijskih in vsebinskih elementih pa se je le-to nadaljevalo tudi po prevratu vse do leta 1929. Po osnovnošolskem zakonu, ki je bil sprejet 14. maja 1869, so postale šole državne in deželne ustanove. Odpravljena je bila razdelitev šol na trivialne, normalne in glavne šole, namesto njih pa so bile vpeljane ljudske osnovne in meščanske

⁴ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond: Mestna občina Ptuj 1864–1941, šk. 243, šte. spisa 864/1919, Spomenica okrajnega glavarja dr. Pirkmajerja, naslovljena na Predsedništvo Deželne vlade za Slovenijo in gospodu poverjeniku za uk in bogočastje, Ptuj 27. junij 1919. Vest, da hoče poverjeništvu za uk in bogočastje gimnazijo skrčiti na tri nižje gimnazijske razrede, je zelo razburila ptujsko javnost. Politični nasprotniki – Nemci in nemškutarji so v mestu razširili govorice, da imajo Slovenci v novi jugoslovanski državi takšno »zboljšanje socialnega in kulturnega položaja«, da se jim sedaj ne dovoli »niti toliko šol, kakor so jih imeli pod nemško avstrijsko vlado.«; dalje navajam: SI_ZAP/0005, fond: MOP.

⁵ Dr. Matej Senčar, pravnik, rojen 1873, umrl 1942, gerent mestne občine v letih 1919–1921 in ptujski župan v letih 1924–1927. Bil je narodnjak in predvojni čitalničar, leta 1933 predsednik moške podružnice CMD in banski svetnik; v: Masten Hernja, *Prvi med enakimi!* str. 35.

⁶ SI_ZAP/0005, fond MOP, šk. 247, šte. spisa 440/1, Prošnja vladnega komisarja Višjemu šolskemu svetu v Ljubljani, Ptuj 1. april 1920.

⁷ Šolstvo v Ptujju, *Ptujski list*, letnik I, šte. 10, 8. junij 1919, str. 1.

⁸ Vovko, Učilnice na temni strani meseca, str. 196.

šole.⁹ Gimnazije so po avstrijskem šolskem zakonu postale »elitne« osrednje in splošnoizobraževalne srednje šole, kjer so ob zaključku šolanja dijaki opravili zrelostni izpit – maturo.¹⁰ Nemške lokalne oblasti so podpirale ustanavljanje le nemških šol, saj so se zavedale »nevarnosti narodne meščanske šole in krepitve slovenske gospodarske inteligence«, s tem posredno pa tudi »srednjega produktivnega sloja prebivalstva«.¹¹ Pri ustanavljanju šol jim je bila v trdno oporo organizacija Deutscher Schulverein.¹² Ta je s pritiski na slovenske otroke v ljudskih šolah vzgajala bodoče generacije »nemškutarjev«. Tudi na Ptujju je Schulverein denarno podpiral gimnazijo, mestno nemško deško in dekliško šolo, glasbeno šolo ter zidanje dijaškega in dekliškega doma. Leta 1910 pa je društvo z lastnimi denarnimi sredstvi postavilo nemško šolo v primestnem naselju Breg.¹³ Med prvo svetovno vojno je ptujski župan Josef Ornič¹⁴

⁹ Franc Ostanek, Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774 do 1963. *Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje Ljubljana*, letnik 8, št. 1, Ljubljana 1999, str. 52, 58 in 59. Novi šolski zakon je dokončal šolsko reformo, ki se je začela v revolucionarnem letu 1848. Novo prosvetno ministrstvo na Dunaju je v osnutku temeljnih načel javnega pouka prvič zahtevalo enotnost osnovne šole. Splošna šolska obveznost je bistveno pripomogla k hitremu dvigu pismenosti Slovencev. Do prve svetovne vojne so slovenske dežele dosegle zavidljivo raven pismenosti, ki ni veliko zaostajala za najbolj razvitimi nemškimi in češkimi deli Avstro-ogrske monarhije.

¹⁰ A. Gabrič, *Sledi šolskega razvoja na Slovenskem* (elektronski vir). Pedagoški inštitut, Ljubljana 2009, str. 19 (<http://www.sistory.si/pdf/Prikazovalnik.php?urn=913>). Reforma šolske zakonodaje za srednje in visoke šole je bila sprejeta leta 1849.

¹¹ Maček Jure, Slovensko meščansko šolstvo po letu 1918 do sprejetja zakona o meščanskih šolah. *Arhivi*, letnik 30, šte. 1, Ljubljana 2007, str. 124.

¹² Deutscher Schulverein, nemška zasebna šolska organizacija je na slovenskem Štajerskem začela graditi mrežo svojih šolskih ustanov, vrtcev in osnovnih šol ter poslopij zanje z ciljem »ohranjanje maternega jezika obmejnega nemškega prebivalstva«. Poleg nemških otrok so v te zavode začeli pridobivati tudi otroke slovenskih staršev, ki so bili politično in ekonomsko odvisni od Nemcev.

¹³ Bogo Teply, Narodnostno življenje pri Lenartu v Slovenskih goricah. *Svet med Muro in Dravo*, Maribor 1968, str. 488; Ljubica Šuligoj, Pot Učiteljskega društva za ptujski okraj od njegovih začetkov do nemške okupacije leta 1941. *Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, letnik 10, leto 2001, šte. 2, str. 254 in 256. V zadnjih desetletjih 19. stoletja so Nemci tudi na Ptujju s pomočjo šolskih zavodov ter ob podpori nemškega kapitala – denarnega zavoda graške Sparkasse in Südmarke, načrtno širili germanizacijo. Že leta 1882 je okrajni šolski svet mesta Ptujja zahteval, da se glede na nemški značaj mesta lahko poučuje na šolah le v nemškem jeziku, leta 1887 pa, da se iz deške šole odstranijo vsi slovenski učitelji. Nemška prevzgoja je zajela otroški vrtec, mestne šole in dijaški dom. Znanje nemškega jezika je ptujskemu prebivalstvu omogočalo izobraževanje in pridobivanje delovnih mest.

¹⁴ Josef Ornič, štajercijanski politik in ptujski župan se je rodil 7. junija 1859 kot sin mlinarja Matije Orniča in Apolonije, roj. Senekovič, v Hrastovcu v Slovenskih goricah. Na Ptujju je obiskoval ljudsko šolo in prvi razred gimnazije, nato pa se je izučil za peka. Kot pekovski pomočnik je potoval po Nemčiji, Franciji in Angleškem. Po vsej verjetnosti si je na teh potovanjih pridobil širši pogled in nove ideje, ki jih je kasneje prenesel v

v številnih prošnjah, naslovljenih na graške in dunajske denarne zavode za podporo dijaškemu in dekliškemu domu, zapisal, da je Ptuj v zadnjih desetletjih načrtno organiziral in razširjal osnovno, strokovno in srednje šolstvo. Mesto je zadostno število učencev šolam zagotovilo z ustanovitvijo in stalnim razvijanjem dijaškega in dekliškega doma. Velike denarne žrtve, povezane z razvojem šolstva, je občina sprejela nase v trdnem prepričanju, da na ta način najbolj učinkovito utrjuje nemški značaj mesta Ptuja, ki je »*jezikovni otok v slovanskem morju med 100.000 slovenskimi prebivalci ptujskega okraja*«. Trdno je bil prepričan, »*da bodo, četudi bi val jugoslovanstva v sedanjem boju za jugoslovansko državo izšel kot zmagovalec, te nemške šole predstavljale čvrst branik in bodo mogle kljubovati tudi zmagovalcu*«. ¹⁵ O pomembnosti nemških šol in o učenju nemškega jezika je ptujsko prebivalstvo s svojimi članki neprestano opozarjal tudi časopis *Štajerc*. Pred začetkom šolskega leta 1918/19 je starše pozval, »*da naj pošljejo svoje otroke v nemške šole, kjer se bodo izobrazili v nemškem jeziku in s tem imeli boljšo bodočnost*«. ¹⁶ Časopis je ostro napadel slovenske učitelje na ptujskem podeželju, ki so, kakor jim je očital »*zagnali celi vrišč*« ko so jih »*nekateri starši ptujske okolice /.../ povprašali, če bi ne bilo dobro poslati svoje otroke v nemške šole, češ da jim bode bodočnost z znanjem nemškega jezika bolj olajšana. /.../. Članek zaključuje z obtožbo, da »ti podli zlobneži /.../ v svojem sovraštvu do vsega, kar je nemškega naši mladini niti tega za bodočnost vsakega človeka tako potrebnega jezika ne privoščijo*« ter s pozivom staršem »*...ne ozirajte se na desno in levo ampak korakajte po ravni poti do vašega blagostanja, ki ga najdete v izobrazbi nemškega jezika vaših otrok*«. ¹⁷ Sredi septembra 1918, le kratek čas pred prevratom, pa je časopis zapisal, da je »*Nemška šola na Bregu pri Ptuju vzorno učilišče /.../ v katerej zadobi naša mladina pravo vzgojo v zvesto-avstrijskem duhu*«. Kljub temu pa je bila »*v jugoslovanskem veleizdajalskem listu od /.../ političnega nasprotnika*

ptujsko mesto in mu dal svetovljanski videz. Po vrnitvi domov se je leta 1886 poročil s hčerko znanega gostilničarja na Bregu, Avrelijo Straschill. V zakonu so se mu rodili štirje otroci, dve hčeri in dva sinova: Josef Oskar (1889–1935), diplomiran inženir, ter Pavel Ornig (1894–1966), ki je po očetu na Ptuju prevzel vsa podjetja in firme. Ob prevratu in neuspelem poizkusu ohraniti Ptuj »nemški« je skupaj z ženo Avrelijo pobegnil v Gradec. Naselil se je v svoji vili v bližini Gradca v Mariagrün. Umrli je v Gradcu 12. marca 1925, njegove posmrtno ostanke so kasneje pokopali skupaj z ženo Avrelijo in tetama Alojzijo in Marijo na ptujskem pokopališču; v: Marija Hernja Masten, Ptujski župan Josef Ornig (1859–1925), tipkopis, Ptuj 2000; Masten Hernja, *Prvi med enakimi!*, str. 32 in 34.

¹⁵ SI_ZAP/0005, fond: MOP, šk. 227, šte. spisa 266/917, Dopis ptujskega župana Orniga, 26. marec 1918. Krilatca »Ptuj, majhen nemški jezikovni otok v slovanskem morju« je bila večkrat uporabljena v dopisih župana Orniga ter v časopisu *Pettauer Zeitung* in je postala stereotip v avstrijskem zgodovinopisju.

¹⁶ Začetek šole in njeni dobri cilji, *Štajerc*, letnik 19, šte. 36, 8. september 1918, str. 4.

¹⁷ Hujskanje učiteljstva proti nemščini, *Štajerc*, letnik 19, šte. 39, 29. september 1918, str. 4.

na podli način napadena. Boga naj zahvali, to nesramno dopisunče, da sam nemški zna, drugače bi moral danes krave »štriglati« in hleve »kidati«, kakor se to godi vsem nesrečnikom, ki niso imeli prilike zahajati v nemške šole ali so bili od hujskajočih duhovnikov in učiteljev od tega zadržani. /.../ Ker pa vemo, kateri narod in jezik ima boljšo bodočnost, zato pa se mora naša deca nemški učiti, da ne bode moralično propadla. /.../ Komur pa to ne pristojta, ta pa se naj poda /.../ dol v »blaženo« kraljemorilsko Srbijo«. ¹⁸

Slika 1: Poslopje gimnazije in dijaškega doma na Ptuj (vir: Katja Zupančič, »Narodna zavest se je prebudila na Ptuj leta 1908«, katalog ob obletnici septembrskih dogodkov na Ptuj leta 1908, Zgodovinski arhiv Ptuj, str. 17).

Pred prevratom je imel Ptuj dobro organizirano mrežo vzgojnih in izobraževalnih ustanov. Poleg nemškega mestnega otroškega vrtca, ustanovljenega že leta 1875, so na Ptuj delovale še nemška mestna petrazredna dekliška in petrazredna deška ljudska šola, vsaka z eno vzporednico, štirirazredna dekliška meščanska šola s sklepnim tečajem, Deželna gimnazija cesarja Franca Jožefa, Glasbena šola nemškega glasbenega društva (Musikverein), obrtno-nadaljevalna šola za obrtne vajence, trgovska in enoletna gospodinjska šola za dekleta ter »šulferjanska petrazrednica« na Bregu pri Ptuj. ¹⁹ Vse šole so bile nemške, slovenščina se je poučevala le v gimnaziji, kjer je bila obvezna le za Slovence, za nemške dijake pa so bili neobvezni tečaji slovenskega jezika. V zadnjem predvojnem šolskem letu 1913/14 je od 156 Nemcev na gimnaziji tečaj slovenščine obiskovalo samo 26, kar je predstavljalo le šestino vpisanih. Ob izbruhu vojne se je pouk slovenščine na gimnaziji prekinil, ponovno se je uvedel za slovenske dijake šele na zahtevo profesorja za slovenščino v šolskem

¹⁸ Nemška šola na Bregu pri Ptuj, *Štajerc*, letnik 19, številka 38, 22. september 1918, str. 4.

¹⁹ Karel Verstovšek, *Preustroj šolstva v Sloveniji*, Slovenec, letnik 49, štev. 7 in 8, 11. in 12. januar 1921, str. 1; *Šolstvo v Ptuj*, *Ptujski list*, leto I, štev. 10, 8. junij 1919, str. 1.

letu 1915/16, med tem ko neobvezne slovenščine za nemške dijake med vojno ni bilo.²⁰

Mesto je imelo tudi Dijaški in Dekliški dom, ki sta bila vseskozi »močna stebra za ohranitev in krepitev nemštva v Ptujju, kar naj bi ostala, tudi če bi prišlo do ustanovitve južno-slovanske države«.²¹ Poleg nemških šol sta v mestu delovali še slovenska deška in dekliška okoliška šola, na katerih so poučevali izključno le slovenski učitelji, obiskovali pa so ju le otroci slovenskega okoliškega prebivalstva.²² Po prevratu, sredi novembra 1918, je ptujski podžupan Johann Steudte v poročilu o razmerah v mestu, naslovljeno na območno načelstvo v avstrijski Gloggnitz, zapisal, »da v mestu vlada popolni mir, /.../ mestne šole so še vedno nemške kot so bile prej, predvideva se, da bodo verjetno še naprej ostale nemške, na vsak način pa bo možna nemška vzgoja otrok v mestu«.²³

Ptujski mestni svet je pustil v prvih mesecih slovenske oblasti po prevratu nemško šolstvo nedotaknjeno. Podobno kot v Mariboru so se tudi na Ptujju zavedali, da je to zelo občutljivo področje, kjer je bil vpliv nemštva najmočnejši. Mnogi nemški in nemškutarsko usmerjeni starši iz vrst obrtnikov in trgovcev ter od nemških učiteljev nahujskana mladina so še vedno upali, da bo Ptuj priključen k nemški Avstriji in da se bo vanj vrnila nemška oblast.²⁴ Zavedajoč se pomena vzgojno-izobraževalnih ustanov, so se po prevratu upirali slovenizaciji šolstva. Z izgovori, da njihovi otroci »ne razumejo« in »ne govorijo slovensko«, so ptujski Nemci zahtevali svoje – nemške šole, premožnejši nemški meščani pa so začeli pošiljati otroke na šolanje drugam.²⁵ Kljub temu pa je reorganizacija šolskih ustanov iz nemških v slovenske na Ptujju kakor

²⁰ Prav tam.

²¹ SI_ZAP/0005, fond: MOP, šk. 232, štev. spisa 609-1918, Prošnje raznim denarnim zavodom za podporo dijaškega doma.

²² SI_ZAP/0121, fond: Osnovna šola Mladika Ptuj 1878–1992, šk. 47, ovoj 59, *Šolska kronika okoliške osnovne šole v Ptujju*, Šolsko leto 1945/46, Zgodovina in razvoj šole. Otroci iz občin Krčevina, Grajena, Mestni Vrh, Nova vas, Rogoznica, Žabjak, Kicar, Podvinci, Mezgovci, Spuhlja, Velovlek, Pacinje, Dornava in Brstje so do leta 1852 obiskovali mestno šolo na Ptujju. Leta 1853 so tudi okoliški otroci dobili svojo dvorazredno šolo, ki je bila najprej nastanjena v žitnici minoritskega konventa v Ptujju, nato se je preselila v minoritsko hišo na Minoritskem trgu, leta 1870 pa se je v dominikansko vojašnico, kjer je ostala do leta 1874. V letih, ki so sledila, je šola gostovala v različnih mestnih hišah, leta 1878 pa se je preselila v novozgrajeno šolsko poslopje Narodne šole v Ptujju (danes je v njej enota Vrtca Ptuj na Raičevi ulici). Do leta 1890 so deklice in dečki iz okolice hodili v skupno štirirazredno mešano šolo, nato pa se je šola razdelila v Deško in Dekliško okoliško šolo. Obe šoli sta imeli skupno šolsko poslopje.

²³ SI_ZAP/0005, fond: MOP, šk. štev. 234, štev. spisa 1432–1918, Poročilo podžupana Johanna Steudta o položaju na Ptujju, 16. november 1918.

²⁴ SI_ZAP/0005, fond: MOP, šk. štev. 232, štev. spisa 611/4-1918, Dopis 19. december 1918.

²⁵ Ljubica Šuligoj, Med svetovnjima vojnama (Gimnazija v narodnoobrambnem boju). *Zbornik ob 125-letnici ptujске gimnazije* (urednik: Vlado Horvat). Gimnazija Ptuj 1994, str. 49 (dalje navajam: Šuligoj, Med svetovnjima vojnama).

tudi drugod na slovenskem Štajerskem, potekala mirno, brez večjih zapletov. Poverjenišтво za uk in bogočastje pri Narodni vladi SHS je najprej odstavilo narodno nezanesljive, nemškutarske in nemške mestne ter okrajne šolske nadzornike, v letu 1919 pa je razpustilo še stare mestne in okrajne šolske svete. Že decembra 1918 je bil razrešen okrajni šolski nadzornik za mesto Ptuj in za nemške šole v ormoškem okraju, nadučitelj Tomaž Wernitznigg.²⁶ Januarja 1919 pa je Poverjenišтво za uk in bogočastje odstavilo še okrajnega šolskega nadzornika za nemške ljudske šole na Ptuj, v Ormožu, Rogatcu in Rogaški Slatini dr. Adolfa Braunerja, profesorja na ptujski gimnaziji. Opravljanje njegovih nalog je poverjeništvu zaupalo Matiji Hericu,²⁷ okrajnemu šolskemu nadzorniku na Ptuj.²⁸ Že marca 1919 pa je naloge okrajnega šolskega nadzornika za ptujski in ormoški sodni okraj prevzel Pavel Flerè,²⁹ nadučitelj iz Letuša.³⁰ Naloge okrajnega šolskega nadzornika je opravljal vse do 1. avgusta 1924, ko je postal v ministrstvu za prosveto SHS referent za osnovne šole za Slovenijo.³¹ Z novim letom 1919 je Višji šolski svet v Ljubljani preuredil

²⁶ Izpremembe v osebju, *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, letnik I, šte. 26, Ljubljana 20. december 1918. Nadučitelj Tomaž Wernitznigg je bil okrajni šolski nadzornik za nemške šole tudi v okrajih Konjice, Sv. Lenart v Slovenskih goricah (danes Lenart v Slovenskih goricah), Ljutomer, Marenberg (danes Radlje ob Dravi), Maribor – okolica, Rogatcu, Šoštanju, Slovenski Bistrici in Slovenj Gradcu.

²⁷ Dr. Matko (Matija) Heric, profesor, rojen 1883 v Vučji vasi pri Ljutomeru. Po končani gimnaziji v Mariboru je nadaljeval študij matematike in fizike na univerzi na Dunaju. Po končanem študiju je od leta 1913 poučeval v Mariboru, kjer je leta 1932 postal direktor realne gimnazije. Ob okupaciji leta 1941 se je umaknil v Ljubljano, kjer je poučeval na 2. ženski realni gimnaziji. Po vojni je bil nameščen v gimnazijo na Ptuj, kjer je bil leta 1946 upokojen; v: Ribnikar, Sejni zapisniki, III. del, str. 182.

²⁸ Izpremembe na bivšem Štajerskem, *Učiteljski tovariš*, leto 59, šte. 1, 3. januar 1919, str. 4.

²⁹ Pavel Flerè, slovenski pedagoški in mladinski pisec, organizator šolstva, je bil rojen 25. januarja 1883 v Ljubljani. Po opravljeni gimnaziji in učiteljski študiju v Ljubljani je kot učitelj služboval v Sv. Marku pri Ptuj (danes Markovci), v Lovrencu v Slovenskih goricah, v Sv. Štefanu v Šmarju pri Jelšah in Letušu v Savinjski dolini. Leta 1919 je postal okrožni šolski nadzornik na Ptuj, v letih 1924–1939 pa je bil referent za osnovno šolo na ministrstvu za prosveto v Beogradu. Bil je uspešen pedagog in pedagoški pisatelj, svoje članke je objavljaval v časopisih *Popotnik* in *Učiteljski tovariš* ter sodeloval v slovenskih in hrvaških učiteljskih društvih. Po prvi svetovni vojni je leta 1919 za potrebe šolske reforme skupaj z E. Ganglom sestavil Načrt preustrojitve šolstva in narodne vzgoje, leta 1929 pa je sodeloval tudi pri sestavi Zakona o narodnih šolah. Umrl je 14. oktobra 1963 v Ljubljani; v: SBL, geslo Flerè Pavel, elektronska izdaja (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi189614/>).

³⁰ Imenovanje mestnih oziroma okrajnih šolskih nadzornikov, *Učiteljski tovariš*, leto 59, šte. 11, 14. marec 1919, str. 4.

³¹ SI_ZAP/0121, fond: Osnovna šola Mladika Ptuj 1878–1992, šk. 47, ovoj 59, Kronika Deške osnovne šole, šolsko leto 1923/24. Po odhodu Pavla Flerèta je bil na njegovo mesto imenovan Ivan Koropec, okrajni šolski nadzornik v Ljutomeru, ki pa službe ni nastopil, saj je bil takoj po imenovanju prestavljen v Maribor. Maja 1925 ga je zamenjal vodja deške šole v Ptuj nadučitelj Josip Gorup.

mestne in okrajne šolske svete. Stari ptujski mestni šolski svet, ki je bil v rokah Nemcev in domačih nemškutarjev, je bil razpuščen.³² Sestavljen je bil nov slovenski, ki ga je najprej vodil gerent mestne občine dr. Fran Jurtela, po njegovem odstopu pa vladni komisar dr. Matej Senčar. Namestnik predsednika je postal mestni in okrajni šolski nadzornik Pavel Flerè, učiteljstvo je zastopal vodja slovenske mestne ljudske šole Ivan Klemenčič, s strani cerkvenih oblasti pa je bil v mestni šolski svet imenovan Martin Jurkovič, prošt in mestni župnik na Ptuju. Ostali člani so bili: gimnazijski ravnatelj Fran Vajda, zdravnik dr. Bela Stuhec, vodja okrajne bolniške blagajne Jože Rože, odvetnik dr. Fran Jurtela in sodarski mojster ter dolgoletni podžupan Ptuja Johann (Ivan) Steudte, zastopnik ptujskih Nemcev in meščanov.³³ Zaradi težav s člani in zaradi ukinitve mestne avtonomije je mestni šolski svet v letu 1920 prenehal z delom.³⁴ Njegove naloge je prevzel okrajni šolski svet za Ptuj in okolico pod vodstvom dr. Otmarja Pirkmajerja. Poleg njega in šolskega nadzornika Pavla Flerèta so bili v svetu še zastopnik učiteljev Bruno Rozband, učitelj pri Sv. Vidu (danes Videm pri Ptuju), cerkveni zastopnik Janez Toman, župnik iz Hajdine, ki ga je čez nekaj časa zamenjal prošt iz Ptuja Martin Jurkovič, gimnazijski profesor dr. Josip Komljanec, advokata dr. Ivan Fermevc in dr. Fran Jurtela, okrajni zastopnik Miha Brenčič in Simon Toplak, posestnik v Mosteh.³⁵ Mestni šolski svet je z delom ponovno začel februarja 1922. Vodil ga je ptujski župan Tomaž Lozinšek, med člani pa se omenjajo Pavel Flerè, Franc Fink, šolski nadzornik za meščanske šole, Ivan Klemenčič, zastopnik učiteljstva, Ivan Cilenšek, zastopnik cerkve, dr. Matej Senčar, dr. Bela Stuhec, Vinko Šerona, N. Šegula in Tomanič Adolf.³⁶

Čeprav je Narodna vlada SHS v Ljubljani že novembra 1918 objavila odredbo o uporabi slovenskega jezika v šolah, je ostalo nemško šolstvo na Ptuju nedotaknjeno vse do aprila 1919. Višji šolski svet v Ljubljani je v smislu

³² SI_ZAP/0005, fond: MOP, šk. 214, šte. spisa 69-SCH-1913, Vabilo za sejo mestnega šolskega sveta 4. april 1913. Člani mestnega šolskega sveta pred in med prvo svetovno vojno so bili: predsednik sveta sodarski mojster in podžupan Johann (Ivan) Steudte, Josef Fleck, industrialec in posestnik Simon Hutter, strokovni učitelj in od leta 1917 vodja Dekliške meščanske šole Anton Kern, opekarnar Jakob Matzun, advokat dr. Avgust Plachky, dr. Ignaz Rossmann, okrajni zdravnik dr. Beck, mestni fizik dr. Franz Xaver Mezler ter šolski inšpektor vodja dekliške meščanske šole Anton Sterling, po njegovi smrti leta 1917 pa ga je zamenjal gimnazijski profesor dr. Adolf Brauner.

³³ SI_ZAP//0121, fond: Osnovna šola Mladika Ptuj 1878–1992, šk. 47, ovoj 59, Kronika Deške osnovne šole, šolsko leto 1919/20; Preustroj mestnih in okrajnih šolskih svetov, *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, letnik I, šte. 41, 23. januar 1919, str. 10.

³⁴ Prav tam.

³⁵ Prav tam.

³⁶ SI_ZAP/0121, fond: Osnovna šola Mladika Ptuj 1878–1992, šk. 47, ovoj 59, Kronika Deške osnovne šole v Ptuju, šolsko leto 1921/22; Dopisi – Pri občinski seji, *Ptujski list*, letnik 3, šte. 10, 5. marec 1922, str. 2.

odredbe Poverjeništvu za uk in bogočastje z dne 20. novembra 1918, št. 8608 ter na predlog mestnega šolskega sveta na Ptuju aprila 1919 preuredil ljudsko in meščansko šolstvo. Ob tem pa je odpustil iz službe tudi 20 učiteljev in učiteljic nemške narodnosti, ki so se izrekli za »nemško Avstrijo«. Preureditev je določala, da se razpustita nemška mestna ljudska deška in nemška mestna ljudska dekliška petrazrednica. V prostorih nemške dekliške šole se ustanovi slovenska petrazredna meščansko-ljudska šola z eno vzporednico. Dekliška meščanska šola ostane za tekoče leto še naprej nespremenjena, torej nemška, na šoli pa se uvede slovenščina kot obvezni učni predmet. Prav tako nemška ostane do konca šolskega leta tudi deželna gimnazija. Za otroke »pristine nemške narodnosti« se ustanovi manjšinska petrazredna mešana ljudska šola z eno vzporednico in z nemškim učnim jezikom. Na šoli se poučuje slovenščina kot obvezen učni predmet od tretjega razreda naprej.³⁷ Slovenizacija ljudskih šol na Ptuju je med Nemci in nemškutarji vnesla precejšnje vznemirjenje. Maja 1919 je o tem poročal tudi *Ptujski list*, ki je zapisal, »da se zaradi slovenske šole vznemirjajo /.../ ravno taki, ki so prej molčali, ko so bile v Ptuju samo nemške šole in so se v njih ponemčevali otroci slovenskih staršev. Naša vlada je to krivico odpravila s tem, da je ustanovila slovensko šolo, v katero morajo hoditi otroci slovenskih staršev, za pristne Nemce pa je nemška šola. Ako nekaterim otrokom, ki so vedno hodili v nemške šole, slovenščina dela zdaj od začetka nekaj težav, potem tega ni kriva sedanja šola ampak prejšnja. Sicer pa je za otroke tem boljše, čim prej se navadijo na slovenščino, ki je državni in poslovni jezik ...«.³⁸ Slovenizacije je bila najprej deležna breška šola.³⁹ Po navedbah dr. Karla

³⁷ Preustroj ljudskih in meščanskih šol, odslovitev in namestitev učiteljstva v Ptuju; Slovenska šola v Ptuju, *Ptujski list*, leto I, številka 4, 27. april 1919, str. 2; Odpuščeni iz šolske službe v Ptuju, *Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, letnik I, številka 89, 8. maj 1919, str. 300.

³⁸ Zaradi slovenske šole v Ptuju, *Ptujski list*, letnik I, številka 7, 18. maj 1919 str. 3.

³⁹ O ustanovitvi samostojne osnovne šole na Bregu so razpravljali na deželnem šolskem svetu že leta 1889. Otroci iz breške občine so že od nekdanj hodili v ptujsko mestno nemško šolo. Ker je bilo iz leta v leto na omenjeni šoli vedno več breških otrok, so šolske oblasti začele pritiskati na breško občino, da ustanovi svojo šolo. Leta 1902 si je občina Breg sposodila denar za nakup zemljišča, sama gradnja šole s pomočjo Deutscher Schulvereina pa se je začela šele leta 1910. Slavnostno odprtje novozgrajene enonadstropne šole je bilo 4. novembra 1911. Nemško šolo, ki je imela šest učilnic, so obiskovali šoloobvezni otroci nemško usmerjenih staršev, med katerimi so prevladovali trgovci, obrtniki in posestniki iz Zgornjega in Spodnjega Brega ter iz Dražencev. Poleg njih pa so na šolo hodili tudi otroci iz Hajdine, Slovenje vasi, Sel, Lancove vasi in Sv. Vida pri Ptuju (danes Videm pri Ptuju), pa čeprav niso bili večji nemškega učnega jezika. Prvi učiteljski zbor so sestavljali nadučitelj Albin Wankmüller, učitelj Emmerich Dereani ter učiteljica Ida Rodoschegg. Šola, ki se je imenovala Državna osnovna šola na Bregu, je bila najprej trirazrednica, ker pa je število učencev naraščalo, so jo že 1. aprila 1912 spremenili v štirirazrednico, leta 1917 pa so na šoli odprli še peti razred; v: SI_ZAP/103, fond: Osnovna šola Breg 1912–1984, Historiat ustvarjalca.

Verstovška⁴⁰ je bila to »šulferjanska nemška ljudska šola«, ki je imela ob prevratu pet razredov. Poverjeništvu za uk in bogočastje je že 1. aprila 1919 na šoli razrešilo nemške učne moči: Emerika Dereania, Albo Högenwarth, Elizabeto Kramberger in Ido Radoschegg.⁴¹ Izjema je bil le ravnatelj šole, nadučitelj Albin Wankmüller, ki je ostal na šoli vse do upokojitve 1. decembra 1921.⁴² Z nastavitvijo slovenskih učnih moči: učiteljice Marije Duler iz Sv. Vida pri Ptuju, učiteljice Marije Drobnič iz Sv. Bolfenka v Slovenskih goricah, začasnega učitelja Henrika Klenovška pri Novi cerkvi in začasne učiteljice Frančiške Mohorič iz ptujske okolice, je šola postala slovenska.⁴³ Časopis *Ptujski list* je v svoji prvi številki 6. aprila 1919 za breško šolo zapisal, da je »padla zopet ena ponemčena kovačnica v ptujskem okraju. Upamo, da bo kmalu tudi v mestnih šolah vlada napravila red«.⁴⁴ Konec aprila 1919 sta proces slovenizacije doživeli tudi nemška deška in nemška dekliška ljudska šola.

Deška (mestna) ljudska šola (Knabenschule in Pettau),⁴⁵ ki se je nahajala v Raičevi ulici (stavba nekdanje Osnovne šole Ljudevita Pivka), je imela ob

⁴⁰ Dr. Karel Verstovšek, slovenski politik in filolog, rojen je bil 26. julija 1871 v Velenju. Po končani osnovni šoli v Velenju in gimnaziji v Celju je v letih 1883–1897 študiral klasično filologijo v Gradcu, kjer je leta 1903 doktoriral. V letih 1889–1911 in 1921–1923 je poučeval na klasični gimnaziji v Mariboru. V času Avstro-Ogrske monarhije je bil leta 1909 in 1913 izvoljen v kmečko kurijo štajerskega deželnega zbora, leta 1910 in 1911 pa je bil poslanec v državnem zboru. Leta 1918 je postal predsednik Narodnega sveta za Štajersko, prvega novembra 1918 je podpisal odlok o imenovanju Rudolfa Maistra za generala ter dosegel imenovanje slovenskih okrajnih glavarjev in županov. Pri Narodni vladi v Ljubljani je bil v letih 1918–1921 poverjenik za uk in bogočastje. Kot tak je sodeloval pri reorganizaciji šolstva v narodnem duhu, zaslužen je za ustanavljanje strokovnih in srednjih šol, ustanovil je gimnazijo v Murski Soboti, v Beogradu pa je izposloval denar za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani. Bil je poklicni politik v Slovenski ljudski stranki ter član številnih društev, bančni nadzornik svetov in častni član desetih štajerskih občin. Umril je v Mariboru 27. marca 1923; v: *Enciklopedija Slovenije*, knjiga 14 V/We, Ljubljana 2000, str. 200 in 201.

⁴¹ Izpremembe v osebju, *Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, letnik I, šte. 66, Ljubljana, 22. marec 1919.

⁴² Prav tam.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Breg pri Ptuju, *Ptujski list*, letnik I, št. 1, 6. april 1919, str. 2.

⁴⁵ SI_ZAP/102, fond: Osnovna Deška šola v Ptuju (Knabenschule in Pettau 1867–1945), Historiat ustvarjalca. Začetki šolstva na Ptuju segajo v obdobje protestantizma, ko se na Ptuju omenja ime učitelja Wagmaistra, ki je bil nadzornik mestne tehnice in je učil na »zakotni luteranski šoli«, katera pa je bila že leta 1603 zaprta. Protestantski šoli je sledila mestna župnijska šola, ki je imela v letih 1787–1809 dve učilnici in dva učitelja, pouk pa je potekal v nemškem jeziku. Leta 1796 se je mestna župnijska šola (Pfarrschule) združila z enorazredno okoliško šolo, ustanovljeno leta 1792. Ob združitvi sta obe šoli postali dvorazrednici, svoje prostore pa sta imeli najprej v minoritskem samostanu, nekaj časa pa tudi v mestni hiši. Leta 1843 se je od župnijske (mestne) nemške šole ločila okoliška ljudska šola. Župnijska (mestna) šola se je leta 1850 preimenovala v Glavno šolo. Podrejena je bila ptujskemu mestnemu magistratu, od leta 1853 je imela svoje prostore v stari

prevratu pet razredov s paralelko v 4. razredu, kjer so učence pripravljali za vpis na gimnazijo. To je bila šola z nemškim učnim jezikom, na njej pa so poučevali le nemški učitelji. V šolskem letu 1918/19 je bilo vpisanih v šolo 269 učencev, od teh je bilo 178 Nemcev (66,2 %) in 91 Slovencev (33,8 %). Slovenski učenci na šoli, ki so bili večinoma iz okolice, so morali za šolanje plačevati posebno šolnino.⁴⁶ Po velikonočnih počitnicah je Višji šolski svet v Ljubljani 22. aprila 1919 razpustil celoten učiteljski zbor, ki so ga sestavljale učiteljice Margareta Kainz, Martina Pristernig, Gabriela Wressnig, Sophia Lassbacher in Ida Hörl ter učitelja Karel Kramberger ter Rihard Wolf, ki je bil premeščen na Deško meščansko šolo v Maribor.⁴⁷ Odpuščen je bil tudi ravnatelj šole Hans Wolf, ki je zavod vodil od leta 1907. Že naslednji dan, 23. aprila, je ves šolski inventar in vodenje šole predal nadučitelju Josipu Gorupu s Polenška.⁴⁸ Ob prevzemu šole je šolski upravitelj Josip Gorup v kroniko zapisal: »Disciplina na šoli ni bila najboljša – vzrok so bile deloma vojne razmere, deloma so bili otroci naščuvani proti slovenskemu učiteljstvu, nekaj pa je bilo krivo tudi nemško učiteljstvo. Tudi učni uspehi so kazali, da so učenci med vojsko šolo malo obiskovali, kratko rečeno, šola je bila precej zanemarjena«.⁴⁹ Odpuščene nemške učiteljice so s prvim majem na šoli zamenjali nadučitelj Franc Šegula iz Sv. Lenarta nad Laškim, nadomestna učiteljica Marija Jurman iz Ljubljane, učiteljica Lojzka Kocmut iz Središča ob Dravi. Na šolo sta bila dodeljena tudi učitelj Drago Rustja iz Barkovelj in nadomestna učiteljica Marija Menard iz Št. Janža na Dolenjskem, vendar službe nista nastopila. Učitelj Rustja je bil v tem času še vedno v vojaški službi kot častnik v pomožnem uradu Dravske

mežnariji pri mestni cerkvi. Leta 1870 se je šola preimenovala v Štirirazredno ljudsko šolo (Vierklassige städtische Volksschule zu Pettau). Na šoli sta se leta 1873 odprli dve vzporednici za deklice, naslednje leto ji je sledila tretja leta 1877 pa še četrta. Šola se je leta 1878 delila na štirirazredno Dekliško in petrazredno Deško šolo. Zaradi prostorske stiske so za potrebe Deške osnovne šole v šolskem letu 1887/88 zgradili novo šolsko poslopje v Raičevi ulici (v tej stavbi je bila nekdanja OŠ dr. Ljudevita Pivka). Z Deško šolo so bili združeni 1. in 2. razred obrtne nadaljevalne šole ter 3. razred pripravljalne trgovske šole. Pouk na šoli je bil do leta 1920 »utrakvističen«; Glej tudi Bojc Etbin, Doneski h gradivu za zgodovino šolstva na območju sedanje občine Ptuj. *Petovio–Ptuj 69–1969. Zbornik razprav ob tisoč dvestoletnici* (urednik: dr. Vladimir Bračič). Maribor 1969, str. 227–230.

⁴⁶ Šolstvo v Ptuj, *Ptujski list*, letnik I, šte. 10, 8. junij 1919, str. 1.

⁴⁷ Osebne vesti, *Učiteljski tovariš*, letnik 59, šte. 20, 14. maj 1919, str. 3; Izpmembe v osebju, *Uradni list Deželne vlade za Slovenijo*, letnik 1, šte. 89, 8. maj 1919, str. 300; SI_ZAP/0121, fond: Osnovna šola Mladika Ptuj 1878–1992, šk. 47, ovoj 59, Kronika Deške šole v Ptuj, Šolsko leto 1918/1919.

⁴⁸ SI_ZAP/0121, fond: Osnovna šola Mladika Ptuj 1878–1992, šk. 47, ovoj 59, Kronika Deške šole v Ptuj, Šolsko leto 1918/1919; dalje navajam: Kronika Deške osnovne šole.

⁴⁹ Kronika Deške osnovne šole, šolsko leto 1918/19.

divizijske oblasti v Ljubljani.⁵⁰ Konec maja je bila učiteljica Lojzka Kocmut po opravljenem izpitu za meščanske šole premeščena na dekliško meščansko šolo. Na njeno delovno mesto je bila dodeljena začasna učiteljica Štefanija Jerše. Verouk sta na šoli poučevala Ivo Gašparič, kaplan iz ptujске proštjske cerkve ter evangelijski župnik Erich Winkelman.⁵¹ Takoj po prevzemu šole je šolski upravitelj Josip Gorup razdelil učence po narodnosti. Na šoli so ostali le dečki nemške narodnosti, njim pa so se pridružile deklice nemške narodnosti iz Dekliške (nemške mestne) ljudske šole. Zamenjale so dečke slovenske narodnosti, ki so bili dodeljeni novoustanovljeni mestni slovenski šoli. Delitev otrok po narodnosti je pri mnogih starših, ki so bili *»nezavedni in nahujskani proti slovenski oblasti«*, naletela na huda nasprotovanja. Še vedno so upali, *»da meje niso definitivne in da pride Ptuj pod avstrijsko republiko«*.⁵² Deška mestna ljudska šola se je razpustila, ustanovila pa se je Mestna mešana nemška ljudska šola, ki je imela pet razredov. Učni jezik je bila nemščina, od tretjega razreda dalje pa so na šoli poučevali kot učni predmet tudi 5 ur slovenščine. S slovenizacijo šole se ni mogel sprijazniti veroučni učitelj Erich Winkelman, ki se je udeležil tudi prve učiteljske konference novoustanovljene šole 29. aprila 1919. Na šolski konferenci je zahteval razpravljanje v nemškem jeziku, z utemeljitvijo, da *»on ne razume slovensko«* in *»ker je to še vedno nemška šola«*. Ker je njegovo pritožbo glede uporabe slovenskega jezika na nemški šoli Višji šolski svet v Ljubljani zavrnil, se ni več udeleževal kasnejših mesečnih šolskih konferenc.⁵³ Po razdelitvi učencev je na šoli ostalo 169 otrok, 80 dečkov in 89 deklic. Med njimi je bilo mnogo učencev slovenske narodnosti, ki niso znali slovensko, pa čeprav njihovi straši, kakor je zapisano v šolski kroniki, sploh *»nemško niso znali pravilno govoriti, kaj šele pisati, saj so obiskovali samo slovenske šole«*.⁵⁴ Ker so imele po zakonu manjšine pravico do šol v materinem jeziku, je bila na osnovi posebnega odloka, ki ga je izdal Višji šolski svet v Ljubljani 27. junija 1919, med počitnicami na šoli opravljena podrobna narodna diferenciacija šoloobveznih otrok. Odlok je med drugim določal, da lahko nemško manjšinsko šolo obiskujejo le otroci *»pristine nemške narodnosti, kjer sta oče in mati Nemca. Takih otrok pa je bilo v Ptujju malo«*, kakor je poročala šolska kronika. Zaradi izločitve nenemških otrok se je število otrok nemške narodnosti zmanjšalo, in to kljub dejstvu, da je na šolo prišlo tudi nekaj otrok

⁵⁰ Prav tam; Preustroj ljudskih in meščanskih šol, odslovitev in namestitvev učiteljstva v Ptujju, *Učiteljski tovariš*, letnik 59, šte. 17, 23. april 1919, str. 6; Izpremembe v osebju, *Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, letnik I, šte. 88, 7. maj 1919, str. 293.

⁵¹ Kronika Deške šole v Ptujju, šolsko leto 1918/19.

⁵² Prav tam.

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ Prav tam.

iz ukinjene »breške šulferjanske« šole.⁵⁵ V šolskem letu 1919/20 je bilo na šoli le še 88 otrok, 43 dečkov in 45 deklic, zato se je šola 13. oktobra 1919 iz petrazrednice spremenila v trirazrednico, v začetku leta 1920 pa v dvorazrednico. Otroke nemške narodnosti sta poučevala Štefanija Jerše in Josip Gorup.⁵⁶ Po poročanju mestnega šolskega sveta je imela šola v začetku marca 1920 le še 78 otrok, od tega 47 dečkov in 31 deklic. Po številu otrok je bila upravičena le do ene nemške vzporednice na deški in dekliški ljudski šoli, vendar je na željo Johanna (Ivana) Steudta, člana mestnega šolskega sveta ter predstavnika ptujskih Nemcev, nemška šola ostala nespremenjena vse do konca šolskega leta.⁵⁷ Sredi julija 1920 je *Ptujski list* poročal, da imajo Nemci »nemško ljudsko šolo v Ptujju, a jo bojkotirajo, ker je učiteljstvo slovensko« ter da »nekateri otroci baje sploh niso hodili v šolo«.⁵⁸ V šolskem letu 1920/21 se je število nemških otrok ponovno zmanjšalo, zato se je mešana nemška šola opustila kot samostojna ustanova. Z odlokom števil. 4954 Višjega šolskega sveta sta se 24. avgusta 1921 preoblikovali mešana nemška in mešana slovenska osnovna šola v Deško in Dekliško petrazredno osnovno šolo, vsaka z eno nemško vzporednico.⁵⁹ Že 21. oktobra 1921 sta se obe nemški vzporednici z odlokom Višjega šolskega sveta v Ljubljani števil. 12052 združili v en razred, deška in dekliška osnovna šola pa sta postali šestrazredni.⁶⁰ V šolskem letu 1923/24 je bilo v nemški razred vpisanih le 23 učencev nemške narodnosti.⁶¹ Ker se je v naslednjih dveh letih število nemških otrok zaradi imenske analize ponovno zmanjšalo, so mestne šolske oblasti v Ptujju 26. oktobra 1925 dokončno ukinile nemški oddelek. Dečke nemške narodnosti so porazdelili med razrede deške osnovne šole, deklice nemške narodnosti pa so se šolale na dekliški osnovni šoli.⁶² Z ukinitvijo nemškega pouka se nikakor niso mogli sprijazniti Nemci in nemškutarji. Ukinitvev nemškega šolskega oddelka so obravnavali tudi na osmi redni seji ptujškega mestnega sveta 30. oktobra 1925. Problem nemškega pouka v mestu – ukinitvev nemške paralelke dva meseca po začetku šolskega leta kljub dejstvu, »da je bilo zadostno število prijavljenih otrok«, je na seji izpostavil odbornik dr. Sixt Fichtenau, ptujski odvetnik. Na seji je ostro

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ Prav tam, šolsko leto 1919/20.

⁵⁷ Iz seje mestnega šolskega sveta 1. marca 1920, *Ptujski list*, letnik II, števil. 10, 7. marec 1920, str. 2.

⁵⁸ Ptujška nemška stranka, *Ptujski list*, letnik II, števil. 29, 18. julij 1920, str. 1.

⁵⁹ Kronika Deške šole v Ptujju, šolsko leto 1920/21; Okoliška ljudska šola v Ptujju, *Ptujski list*, letnik II, števil. 35, 29. avgust 1920, str. 2.

⁶⁰ Kronika Deške šole v Ptujju, šolsko leto 1920/21 in 1921/22; SI_ZAP/0005, fond: MOP, šk. 247, števil. spisa 738/2, Preustrojitev mestnega ljudskega šolstva, Ptuj 30. avgust 1920.

⁶¹ Vovko, Nemško manjšinsko šolstvo na Slovenskem v obdobju stare Jugoslavije. *Zgodovinski časopis*, letnik 40, leto 1986, števil. 3, str. 315.

⁶² Kronika Deške osnovne šole v Ptujju, šolsko leto 1925/26.

protestiral proti takšnemu ravnanju političnih oblasti proti nemški manjšini v Ptujju in to ravno v času, ko so v Ženevi⁶³ potekala manjšinska pogajanja. Po ostri polemiki so nemški odborniki Johann (Ivan) Steudte, Pavel Pirich, Valerijan Spruschina (Spružina) skupaj z dr. Fichtenauom demonstrativno zapustili občinsko sejo. Okrajni šolski nadzornik Josip Gorup je preostalim odbornikom na koncu seje pojasnil, da se je nemški oddelek ukinitil zaradi tega, ker se je zanj prijavilo le 28 učencev, za obstoj oddelka pa je bilo po zakonu potrebno najmanj 30 otrok. Župan dr. Matej Senčar, tudi sam član šolskega mestnega sveta, je bil prepričan, da je bil protest dr. Fichtenaua na občinski seji neumesten. Za ukinitvev nemške paralelke ni bil pristojen mestni svet, ampak šolska oblast. Dr. Fichtenau, ki je bil prav tako sam član mestnega šolskega sveta, je imel priložnost protestirati proti nameravani ukinitvi nemškega pouka na seji šolskega sveta, vendar tega ni storil.⁶⁴ Med okupacijo je kronist v Ptujjsko vaško knjigo (Dorfbuch Pettau) zapisal, da je bilo otrokom,

⁶³ Kongres evropske manjšinske organizacije, znane pod imenom Kongresi evropskih narodnosti (manjšin), je potekal v Ženevi konec oktobra in v začetku novembra 1925. Organizacija si je prizadevala doseči priznanje pravic do samouprave manjšin na kulturnem področju. Na kongresu je prišlo do posebnega dogovora – »regionalnega sporazuma« med predstavniki manjšin iz Italije, Avstrije in Jugoslavije, katerega priprave so po besedah predstavnika nemške manjšine v Sloveniji dr. Camilla Morocuttija segale v april 1924, ko je bil pripravljen poseben »Osnutek za skupno varstveno akcijo manjšin«. Ta je pozival vse evropske manjšine k solidarnostni politiki na narodnostnem področju ter se zavzemal za sodelovanje med sosednjimi regionalnimi manjšinami. Predelani tekst osnutka je bil spomladi leta 1925 v Jeni natisnjen pod naslovom »Europa und die völkischen Minderheiten«. Avtor natisnjenega teksta je bil C. Morocutti. Bistvo sprejetega »regionalnega sporazuma« v Ženevi je bilo strnjeno v petih izhodiščih. S prvim so manjšine želele doseči svoje pravice le v lojalnem sodelovanju z vlado in oblastmi države, v kateri živijo, z drugim da se omogoči večinskim narodom in vladam strokovno, pravično predvsem pa demokratično ureditev manjšinskega vprašanja, s tretjim izhodišče, da je sistem uporabe lastnih državljanov kot talce za sorojake državnega naroda v sosednji državi v nasprotju z duhom evropske civilizacije in demokracije. Z četrtem, da politika represalij do državljanov druge narodnosti ni v interesu prizadete manjšine in z petim, da z regionalnim sporazum vlade ne bodo več prisiljene z represalijami podpirati sorojake v sosednjih državah in da omogoča lojalno in razumevanja polno sodelovanje z večinskim narodom in z odgovornimi oblastmi. Pri »regionalnem sporazumu« so poleg Nemcev iz Slovenije sodelovali še južnotirolski Nemci ter predstavniki Slovencev iz Koroške (dr. Franci Petek) in iz Primorske (dr. Engelbert Besednjak in dr. Josip Vilfan); v: Tone Zorn, Kulturna avtonomija za koroške Slovence in nemška manjšina v Sloveniji med obema vojnama. *Zgodovinski časopis*, letnik 28, šte. 3–4, Ljubljana 1974, str. 350–351.

⁶⁴ SI_ZAP/0005, fond: MOP, knjiga šte. 101, Sejni zapisniki mestnega sveta za leto 1925, Zapisnik 8. redne seje mestnega sveta, 30. oktober 1925. Odlok prosvetnega ministrstva, sprejet 18. junija 1925, je za obstoj manjšinskih oddelkov na osnovnih šolah predpisal priglasitev najmanj 30 učencev nemške narodnosti.

ki so bili nemško vzgojeni, zelo težko v slovenski šoli. Zato jih je v tajnosti v nemškem jeziku privatno poučeval učitelj Albin Wankmüller.⁶⁵

Velikih sprememb je bila deležna tudi nemška Dekliška (mestna) ljudska šola (Mädchen Volksschule),⁶⁶ ki je imela svoje prostore od leta 1902 v novo-zgrajeni stavbi z dekliškim internatom (danes Osnovna šola Mladika) ob Dravi. Ob pričetku šolskega leta 1918/19 je bilo na šoli 225 učenk, od tega 157 Nemk (69,8 %) in 68 Slovenk (30,2 %).⁶⁷ Podobno kot na deški, je tudi na tej šoli Višji šolski svet v Ljubljani konec aprila 1919 iz službe odpustil nemške učiteljice: Mario pl. Strobah, Amalijo Danko, Mario Pichler, Erno pl. Eisner, Freyo Sutter in Heleno Dermout.⁶⁸ Vodstvo šole je bilo zaupano učitelju Ivanu Klemenčiču s Ptujске gore, njemu so se v začetku maja na šoli pridružili še učitelj Avgust Peček iz Sežane, učitelj Mirko Majcen iz Destrnika, učiteljica Filomena Gorup s Polenšaka, učiteljica Viktorija Flerè iz Letuša, začasna učiteljica Janja Šegula iz Markovcev in učiteljica Marta Božič iz Podgorja v okraju Sevnica, ki je dekleta začasno poučevala ročno delo. Od starega učiteljskega zbora je na šoli ostal le katehet Ivan Mesner.⁶⁹ Takoj po slovenskem prevzemu šole so tudi tukaj razdelili učenke po narodnosti. Deklice slovenske narodnosti so ostale na šoli, deklice nemške narodnosti pa so se priključile fantom na Mestni mešani nemški ljudski šoli. Nemška Dekliška ljudska šola se je razpustila, na mesto nje je bila ustanovljena Mestna mešana slovenska šola s petimi razredi.⁷⁰ Šolski upravitelj Ivan Klemenčič je ob prevzetju šole v šolsko kroniko zapisal, da je bila med otroki »disciplina vsled nasprotovanja prebivalstva proti slovenski šoli pomanjkljiva. Mladina je bila vzgojena v nemškem duhu ter se je poučevala v nemškem jeziku do prevzetja šole«.⁷¹

⁶⁵ Zgodovinski oddelek Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož, fasc: Nemška predvojna dejavnost, inv. št. LR 1561: Listi iz Dorfbuch Pettau-Nemška dejavnost v Ptujju red letom 1941, str. 2; dalje navajam: ZG PMPO.

⁶⁶ Samostojna Dekliška ljudska šola je bila ustanovljena leta 1878, ko se je Mestna glavna šola razdelila na petrazredno deško in štirirazredno dekliško šolo, ki je leta 1896 prerasla v sedemrazrednico. Do preselitve leta 1902 je imela svoje prostore v stari mežnariji pri mestni cerkvi.

⁶⁷ Šolstvo v Ptujju, *Ptujski list*, letnik I, šte. 10, 8. junij 1919, str. 1.

⁶⁸ Osebne vesti, *Učiteljski tovariš*, leto 59, šte. 20, 14. maj 1919, str. 3; Izpremembe v osebju, *Uradni list Deželne vlade za Slovenijo*, letnik 89, šte. 89, 8. maj 1919, str. 300.

⁶⁹ SI_ZAP/0121, fond: Osnovna šola Mladika Ptuj 1878–1992, šk. 47, ovoj 59 Kronika Državne dekliške narodne šole v Ptujju, šolsko leto 1918/19; Preustroj ljudskih in meščanskih šol, odslovitev in namestitvev učiteljstva v Ptujju, *Učiteljski tovariš*, letnik 59, šte. 17, 23. april 1919, str. 6., Izpremembe v osebju, *Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, letnik I, šte. 88, 7. maj 1919, str. 293.

⁷⁰ SI_ZAP/0121, fond: Osnovna šola Mladika Ptuj 1878–1992, šk. 47, ovoj 59, Kronika Državne dekliške narodne šole v Ptujju, šolsko leto 1918/19.

⁷¹ Prav tam.

Slika 2: Mladika – poslopje Dekliške meščanske šole in Dekliškega doma na Ptuju (vir: Katja Zupančič, »Narodna zavest se je prebudila na Ptuju leta 1908«, katalog ob obletnici septembrskih dogodkov na Ptuju leta 1908, Zgodovinski arhiv Ptuj, str. 17).

Reorganizacija je po prevratu zajela tudi meščansko šolstvo. Od leta 1902 je na Ptuju delovala trirazredna Dekliška meščanska šola (Mädchen Bürgerschule in Pettau), ki je bila nemška. Leta 1910 so ji priključili kot nekakšen četrti razred še enoletni tečaj za praktično izobrazbo deklet v gospodinjski in trgovski smeri.⁷² Aprila 1919 je Višji šolski svet iz učiteljske službe odpustil ravnatelja Antona Kerna, ki je bil hkrati tudi ravnatelj nemškega dijaškega doma, ter strokovno učiteljico Ano Kaschowitz, Elzo Danko, Amalijo Heiss ter učiteljico ženskih ročnih del Wilhelmino Strukel.⁷³ Vodstvo šole je za eno leto začasno prevzela učiteljica Irma Šeligo iz Šmartna pri Slovenj Gradcu, njej so se na šoli pridružile strokovni učiteljici Ivana Kobal iz Škofje Loke in

⁷² AZG PMPO, fasc.: Buržoazna dejavnost pred vojno – narodnoobrambna dejavnost, inv. št. LR 1248 Spominski list septembrskih dogodkov, Ptuj 8. 9. 10. september 1933, str. 11, (dalje navajam: Spominski list septembrskih dogodkov). Dekliška meščanska šola je bila ustanovljena 1. marca 1902. Ravnatelj šole je postal Josef Löbl, meščansko šolski učitelj iz Brückna na Štajerskem. V prvem šolskem letu je šolo obiskovalo 86 učenk, kasneje pa se je število učenk gibalo okoli 115. V šolskem letu 1903/04 je vodstvo šole prevzel učitelj Anton Stering iz Ptuja, 20. julija 1909 je bil imenovan za sreskega šolskega nadzornika za vse osnovne in meščanske šole na Spodnjem Štajerskem. Šolo je vodil vse do svoje smrti 7. novembra 1917, za njim pa je upravo šole prevzel strokovni učitelj Anton Kern. V šolskem letu 1905/06 je bila v vseh razredih uvedena francoščina kot neobvezen predmet. V šolskem letu 1906/07 so za absolventke meščanske šole in gojenke dijaškega doma odprli enoletni gospodinjski tečaj, kjer so se dekleta učila šivanja, kuhanja, krojenja in ročnih del. Leta 1910 so šoli priključil kot nekakšen četrti razred še enoletni tečaj za praktično izobrazbo deklet v gospodinjski in trgovski smeri.

⁷³ Osebne vesti, *Učiteljski tovariš*, leto 59, št. 20, 14. maj 1919, str. 3; Izpremembe v osebju, *Uradni list Deželne vlade za Slovenijo*, letnik 1, šte. 89, 8. maj 1919, str. 300.

Marija Voršič iz Zavrča, začasna učiteljica ženskih ročnih del Marta Božič iz Podgorja v okraju Sevnica ter konec maja učiteljica Alojzija Kocmut iz nemške mešane ljudske šole, v septembru 1919 pa še Ljudmila Janežič.⁷⁴ Nemščini, ki se je kot učni jezik obdržala v vseh razredih do konca šolskega leta, se je pridružila kot učni predmet tudi slovenščina. Poučevala se je 4 ure tedensko v vsakem razredu. S šolskim letom 1919/20 se je na Dekliški meščanski šoli vpeljal v prvem razredu slovenski jezik kot učni jezik, drugi in tretji razred pa sta ostala še naprej nemška, saj se, kakor je poročal *Ptujski list*, »učenke v pičlih dveh mesecih preteklega šolskega leta niso mogle naučiti dovolj slovenščine«.⁷⁵ Kljub temu pa je postala slovenščina v obeh razredih obvezen učni predmet. Svoje prostore je imela šola v prostorih nekdanjega nemškega dekliškega doma (Deutschen Mädchenheim), ki so ga po sklepu mestnega šolskega sveta preimenovali v Mladiko. Poleg omenjene šole je v Mladiki deloval tudi internat za dekleta.⁷⁶ S šolskim letom 1920/21 je postala dekliška meščanska šola popolnoma slovenska, nemški in srbohrvaški jezik pa sta se poučevala kot neobvezna predmeta. Dekliški meščanski šoli se je v jeseni 1919 pridružila še deška meščanska šola, ki je imela svoje prostore v nemški ljudski šoli pri okrajnem glavarstvu (poslopje nekdanje vojašnice v Panonski ulici 5, danes Lackova ulica).⁷⁷ V 1. razred omenjene šole so se sprejeli dečki, ki so bili stari najmanj 11 let ter so končali 5 razredov ljudske šole. Za sprejem v drugi razred pa so morali fantje opraviti sprejemni izpit iz učne snovi 1. razreda, stari pa so morali biti 12. let. Poleg slovenskega jezika so na omenjeni šoli poučevali tudi srbohrvaščino in nemščino.⁷⁸ V mestu je delovala še dekliška nadaljevalna in gospodinjska šola, ki sta bili v šolskem letu 1918/19 še vedno v nemških rokah. Dekliško nadaljevalno šolo je obiskovalo 8, gospodinjsko pa 13 učenk. Za to šolo ni bilo nastavljenega posebnega učiteljstva, ampak so jih poučevali učitelji iz dekliške ljudske in meščanske šole ter iz dekliškega doma.⁷⁹ Nem-

⁷⁴ Izpremembe v osebju, *Uradni list Deželne vlade za Slovenijo*, letnik 1, šte. 88, 7. maj 1919, str. 293; Meščanske šole v Sloveniji – imenovanja, *Učiteljski tovariš*, letnik 59, šte. 38, 17. september 1919, str. 3.

⁷⁵ Dekliška meščanska šola na Ptuj, *Ptujski list*, letnik 1, šte. 20, 17. avgust 1919, str. 3.

⁷⁶ Mladika na Ptuj, *Ptujski list* leto I, šte. 12, 22. junij 1919, str. 1.

⁷⁷ ZG PMPO, Spominski list septembrskih dogodkov, str. 12. Šola je bila ustanovljena s sklepom šte. 7772 višjega šolskega sveta v Ljubljani 17. julija 1919. V prvem šolskem letu je šola obiskovalo 32 dečkov, število učencev je iz leta v leto naraščalo, zato so z vsakim novim šolskim letom odprl nov razred. Šola je izobraževala učence za delo pri obrtnikih in trgovcih. Z odlokom ministrstva za prosveto sta se obe meščanski šoli (dekliška in deška) 21. avgusta 1928 združile v »mešano meščansko šolo«.

⁷⁸ Deška meščanska šola v Ptuj, *Ptujski list*, letnik 1, šte. 20, 17. avgust 1919, str. 3.

⁷⁹ SI_ZAP/0005, fond: MOP, šk. 243, šte. spisa 437/1919, Dopis Poverjeništvu za uk in bogočastje naslovljen na gerenta Jurtelo v zadevi Dekliška nadaljevalna in gospodinjska šola v Ptuj, Ljubljana 20. februar 1919 in Odgovor mestnega šolskega sveta v Ptuj, 4. marec 1919.

ški sta bili tudi obrtno-nadaljevalna in trgovska šola.⁸⁰ O trgovski šoli, ki jo je obiskovalo tudi 19 učenk iz dekliškega doma, je ob koncu šolskega leta maja 1919, *Ptujski list* poročal »...Čisto nemška šola je še trgovska šola, ki jo vzdržuje gremij ptujskih trgovcev. Upravnemu odboru se niti v izpremenjenih političnih razmerah ni zdelo potrebno, da bi uvedel slovenščino vsaj kot učni predmet«. ⁸¹ V začetku septembra 1919 je ptujski mestni sosvet razpustil obrtno nadaljevalno in gremijalno nemško trgovsko šolo. Namesto njih pa sta bili ustanovljeni slovenski trgovska in obrtno-nadaljevalna šola, kar je bilo, kot je zapisal *Ptujski list* »...edino pravilno, ker so vsi obrtni vajenci Slovenci ali Hrvati«. ⁸² Ukinitev nemške trgovske in obrtne nadaljevalne šole niso sprejeli nemški trgovci na Ptuju. Ti so na svoji seji 10. decembra 1920 sklenili, da naj se v trgovski nadaljevalni šoli zopet poučuje v nemškem jeziku. Svoj sklep so naznanili krajevnemu šolskemu svetu. V dopisu, ki ga je podpisal načelnik ptujskega trgovskega gremija trgovec Karl Schwab, so zapisali, da je pouk na šoli nezadosten. To pa je bilo, kot je zapisal *Ptujski list*, »kruto žaljenje slovenskega učiteljstva, ki se požrtvovalno trudi, da bi nemške trgovske vajence naučilo državnega jezika in izobrazilo v trgovskih predmetih. Za učiteljstvo je to ogromna naloga, ker je velik del vajencev Nemcev. Zdi se, da ptujski nemški trgovci nalašč ne sprejemajo slovenskih vajencev, da bi tako za večne čase trgovina ostala v nemških rokah«. ⁸³

Razen ljudskih in meščanskih šol so bile sprememb deležne tudi srednje šole. O usodi ptujske deželne gimnazije, ⁸⁴ ki je bila za Štajerski deželni zbor

⁸⁰ ZG PMPO, Spominski list septembrskih dogodkov, str. 14. Obrtno-nadaljevalna šola je bila ustanovljena leta 1877, kot »Allgemeine gewerbliche Fortbildungsschule«, trgovska pa leta 1891. Strokovna izobrazba trgovskega in obrtnega naraščaja je bila na obeh šolah bolj postranskega pomena. Glavni cilj je bilo ponemčevanje slovenske mladine, pouk je bil samo nemški, obrtni in trgovski naraščaj pa je bil 99 % slovenski.

⁸¹ Obrtno-nadaljevalna šola v Ptuju, *Ptujski list*, letnik I, šte. 9, 1. junij 1919, str. 2; SI_ZAP/0005, fond: MOP, šk. 243, šte. dok. 437/919, Dopis Poverjeništvu za uk in bogočastje naslovljen na gerenta Jurtelo v zadevi Dekliška nadaljevalna in gospodinjska šola v Ptuju, Ljubljana 20. februar 1919.

⁸² Mestni svet je razpustil, *Ptujski list* letnik I., št. 25, 2. september 1919, str. 5.

⁸³ Neverjetne predrznosti, *Ptujski list*, letnik III, šte. 14, 3. april 1921, str. 2. Pisec je poročal, da imajo nemške vajence nemški trgovci Poberaj, Högenwart, Mahorič, Lepoša, Fauland, Schramke, Blanke in Leopold Slawitsch. Med nemškimi vajenci so tudi takšni, ki niso državljani Kraljevine SHS ter opravljajo vajeniško dobo pri nemških trgovcih Schwabu, Sellinschegu, Poberaju in Zseleznu.

⁸⁴ Sklep o ustanovitvi gimnazije na Ptuju, ki naj bi pripomogla k izobrazbi meščanov, so člani občinskega mestnega sveta sprejeli na seji 7. marca 1864. Štajerski deželni zbor je zahtevo po ustanovitvi gimnazije večkrat obravnaval, vendar je sklep o ustanovitvi ptujske deželne gimnazije potrdil šele 30. septembra 1868. Deželna realna gimnazija na Ptuju je bila ustanovljena s cesarjevim dekretom 8. julija 1869. Pouk na gimnaziji se je začel oktobra istega leta. Ptujski kronist Ferdinand Reisp je ob otvoritvi v ptujsko kroniko zapisal: »Slavnostna otvoritev štirirazredne deželne realke je bila 5. oktobra. Ob 10. uri je imel prošt

»le nemška šola na nemških tleh« ter je skupaj z dijaškim in dekliškim domom predstavljala enega izmed stebrov nemštva na Ptujju, so v zadnjem letu vojne velikokrat razpravljali tudi v ptujskem mestnem svetu. Nemško orientirani člani mestnega sveta so nasprotovali težnjam Slovencev, da bi se gimnazija poddržavila. Zavedali so se, da bi to pomenilo nastavljanje slovenskih profesorjev, zato so pooblastili župana Orniga, da v tej zadevi intervenira pri avstrijskem deželnem glavarju. V osebnem pismu, ki ga je župan Ornig napisal dr. Wilhelmu Kaanu⁸⁵ 18. junija 1918, mu je poročal o slovenskih zahtevah po poddržavljanju gimnazije, pismo pa je zaključil s prošnjo, »da naj se zavzame za ptujsko gimnazijo, saj bi imelo to usodne posledice tudi za nemški dijaški dom, ki ga je občina toliko let podpirala«. ⁸⁶ V pismu 15. julija 1918 mu je Kaan odgovoril, »da si bo osebno prizadeval za ohranitev deželne gimnazije, saj je sam referent te gimnazije, da pa sicer še nima nobenih podatkov o takih

mašo, ki so ji prisostvovali okrajni glavar, okrajni sodnik, člani mestnega sveta, župan, profesorji in 42 vpisanih študentov /.../ Zasluga, da je Ptuj dobil gimnazijo gre podeželskim občinam volilnega okraja Ptuj in c. kr. okrajnemu sodniku iz Voraua, Mihaelu Hermanu, ki si je celih osem let prizadeval v deželnem zboru in pri ptujski mestni občini za uresničitev želje prebivalstva«. Šola je najprej gostovala v razredu takratne Glavne šole (danes hiša na Slovenskem trgu 11), decembra 1869 se je preselila v privatno hišo, imenovano »Pfisterhof« na Krznarskem trgu 2 (danes Vrazov trg), oktobra 1871 pa v staro hišo ritmojstra Karla Filaferra, ptujskega odvetnika v Gosposki ulici 39. Ker je število dijakov iz leta v leto naraščalo in ker se je šola leta 1898 razširila v popolno gimnazijo, so ptujске mestne oblasti zgradile novo gimnazijsko poslopje v Prešernovi ulici 31 (danes je v tej zgradbi OŠ Olge Meglič), ki so jo svečano odprli 18. septembra 1900. Šola je kot nižja štirirazredna realna gimnazija delovala do leta 1878, kot gimnazija do leta 1898, ko se razširi v popolno osemletno višjo šolo. Učenci ptujске gimnazije so bili doma iz mesta in okolice, prihajali pa so tudi iz Ljutomera in Radgone. Do konca 19. stoletja je bila na šoli približno polovica slovenskih in polovica nemških dijakov, v razdobju od leta 1900 do leta 1919 pa so na šoli po narodnostni strukturi prevladovali nemški dijaki. Najmanj slovenskih dijakov 24 ali 13 % je bilo na šoli v šolskem letu 1903/04, največ 42 ali 20,7 % pa v šolskem letu 1908/09. Leta 1918 je bilo na šoli 28 slovenskih dijakov ali 15,2 %; v: Marija Hernja Masten, Ptujška gimnazija od nastanka 1869 do 1918. *Zbornik ob 125-letnici ptujске gimnazije* (urednik: Vlado Horvat). Gimnazija Ptuj 1994, str. 10–45 (navajam: Hernja Masten, Ptujška gimnazija).

⁸⁵ Wilhelm Kann, doktor prava, avstrijski politik, rojen na Dunaju leta 1885, umrl v Gradcu leta 1945. Bil je odvetnik v Gradcu, kjer je leta 1913 postal deželni odbornik v Gradcu in član štajerske vlade, leta 1918 je bil imenovan za deželnega glavarja za Štajersko, leta 1919 je bil podpisnik pogodbe, ki je določala demarkacijsko črto med Slovenijo in Štajersko; v: Ribnikar, Sejni zapisniki, 1. del, str. 102.

⁸⁶ Hernja Masten, Ptujška gimnazija, str. 39. O željah po slovenski gimnaziji, objavljenih v »Straži«, je poročal tudi časopis *Štajerc* v številki 38 z dne 23. septembra 1917. V objavljenih prispevkih »O ptujski deželni gimnaziji« in »Direkcijo deželne gimnazije v Ptujju« na peti strani je zapisal, »da šola ni taborišče politike. V šoli se gre za grščino in latinščino za matematiko in fiziko – nikdar pa ne za »jugoslovanstvo« in druge politične sanjarije. Tisti, ki na tem štajerskem, po cesarju Francu Jožefu imenovanem zavodu med fantičke politike protiavtorijske smeri trosijo se morajo na vsak način podučiti. Da se sovraštvo med slovenskimi in nemškimi dijaki ne razširi«.

namerah«. ⁸⁷ O ptujski gimnaziji so v štajerskem deželnem zboru v Gradcu ponovno razpravljali 24. januarja 1919, ko je poslanec Winzenz Malik ⁸⁸ poročal o razmerah na Ptuju in o ptujski gimnaziji. Po poročilu, ki ga je prejel iz Ptuja, je deželne poslance med drugim seznanil, da je bil mestni šolski svet razpuščen, mestni šolski inšpektor pa odstavljen. Novi šolski svet je bil sestavljen iz 6 slovenskih in 2 nemških svetovalcev. Na vprašanje poslancev, kako bo ravnala vlada glede šole, je deželni glavar pojasnil, »da bo dal zadevi kar se da veliko publiciteto, s problemom pa bo seznanili tudi študijsko komisijo in prof. Coolidgea«. ⁸⁹ Pouk na gimnaziji, ki se je v prehodnem šolskem letu 1918/19 začel 16. septembra, je obiskovalo 210 dijakov (189 moških in 21 žensk). Iz ptujsko-ormoškega območja jih je bilo 95 ali 45,2 %, iz drugih krajev Slovenije 37 ali (17,6 %), prav toliko dijakov je bilo iz Gradca in iz avstrijske Štajerske, z Dunaja 7 ali 3,3 %, iz avstrijske Koroške 5 ali 2,4 %, 4 dijaki ali (1,9 %) iz Bosne, 3 dijaki (1,4 %) iz Ogrske, po 2 dijaka (0,9 %) iz Galicije, Tirolske, Italije (Trst in okolica), po en dijak pa je bil iz Francije, Bavarske, Šlezije, Bukovine, Moravske in Hrvaške. ⁹⁰ Razporejeni so bili v devet oddelkov, v katerih je poučevalo 16 učiteljev, učni jezik na šoli pa je bila še vedno nemščina. ⁹¹ O reorganizaciji srednjih šol na Slovenskem je v začetku novem-

⁸⁷ Prav tam.

⁸⁸ Vinzenz Malik (Jihlava 2. 12. 1854 – Dunaj 29. 1. 1924), politik, član Schönererjeve vsemenske stranke. Po relativno uspešni vojaški karieri se je z činom stotnika umaknil iz vojske ter se naselil v Lipnci, kjer se je ukvarjal s kmetijstvom. Leta 1901 je bil prvič izvoljen za poslanca v državni zbor, to funkcijo pa je opravljal vse do razpada Avstro-ogrske monarhije. Na državno zborskih volitvah 1907 in 1911 je bil izvoljen za poslanca v lipniško-ptujskem volilnem kraju; Cvirn, *Trdnjavski trikotnik*, str. 364.

⁸⁹ Hernja Masten, *Ptujska gimnazija*, str. 39; Archibald Coolidge, profesor na univerzi v Harvardu za vzhodnoevropske študije, je veljal za največjega poznavalca tega področja v ZDA. Vodil je Oddelek za vzhodno Evropo, ki je bil ustanovljen v okviru posebne delovne skupine pod imenom »Inquiry«. Skupino, ki je štela 150 uglednih profesorjev, je po naročilu ameriškega predsednika Wilsona ustanovil polkovnik Edward Mandelli Houseu le nekaj mesecev po vstopu ZDA v prvo svetovno vojno. Imela je nalogo pripraviti študije in zbirati podatke o vprašanjih, ki bi se lahko pojavila na mirovni konferenci, s katero bi se končala svetovna vojna. Še pred začetkom mirovne konference v Parizu so v okviru »Inquiry« ustanovili posebne delovne skupine ali oddelke. Oddelku za vzhodno Evropo sta pripadala tudi polkovnik Miles in poročnik King, ki sta se mudila z ameriško komisijo 27. januarja 1919 v Mariboru. Coolidgeova ameriška komisija na Dunaju je ocenjevala potek mednarodne meje na Spodnjem Štajerskem oziroma njen predlog; v: Gregor Jenuš, *Štajersko vprašanje in vloga dr. Franca Kovačiča na pariški mirovni konferenci. Studia Historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije*, letnik 9, Maribor 2009, št. 2–3, str. 680.

⁹⁰ 50. *izvestje Državne gimnazije v Ptuju*, Ptuj 1919, Imenik učencev, str. 3–6.

⁹¹ Prav tam, str. 3 in 4; SI_ZAP/142, fond; Gimnazija Ptuj 1869–1994, šk. 10, Hauptkataloge 1918/19. Na začetku šolskega leta so učiteljski zbor na gimnaziji sestavljali: ravnatelj šole dr. Karel Schöbinger – prof. matematike, kemije in fizike; dr. Adolf Braunner – prof. nemščine in filozofije, dr. Wilhelm Hoffer, Johann Preindl – prof. latinščine, dr. Josef

bra 1918 razpravljalo tudi Društvo slovenskih profesorjev. Na svojih sejah 6. in 11. novembra so člani društva zavzeli stališče, da naj se iz šolske uprave odslovijo vsi, »ki so z neverjetno servilnostjo služili nemškemu sistemu« ter so zahtevali takojšen razpust ženskega učiteljsišča v Mariboru, nemških gimnazij na Ptujju, v Ljubljani, v Gorici ter v Kočevju, saj naj bi to bili »zavodi, ki jih je avstrijska vlada ustanovila samo za priseljene uradnike, oficirje ali renegate«. Med glavnimi zagovorniki ukinitve nemške gimnazije v Ptujju in ustanovitve primerne slovenskega vzgojnega zavoda so bili profesorji dr. Lovro Požar,⁹² Malnar, Franjo Vajda⁹³ in dr. Ivan Vesenjaka.⁹⁴ Sredi novembra 1918 so o ptuj-

Zack – prof. nemščine, latinščine, grščine in zgodovine, Johann Capelari – prof. nemščine, latinščine, grščine, zgodovine in nemške stenografije, Christian Kleinlercher dr. modroslovjac učitelj latinščine in grščine, prof. Anton Kolarič – učitelj verouka, Erih Winkelmann evangelijski župnik – učitelj evangelijskega verouka, Severin Mair – prof. nemščine, latinščine, grščine, zgodovine in zemljepisa; prof. Anton Tangl, dr. modroslovja – prof. zemljepisa in zgodovine, upravitelj zemljepisne in zgodovinske zbirke, Franz Seehofer – učitelj matematike, Alojzij Kazimir – učitelj risanja, Karl Picher – učitelj petja, dr. Josip Komljanec – prof. slovenščine, in Josef Koinig – učitelj pripravljalnega razreda ter telovadbe.

⁹² Dr. Lovro Požar, vladni svetnik, rojen 1855 v Vrhpolju pri Moravčah, po končani gimnaziji v Celju je nadaljeval študij na Filozofski fakulteti v Gradcu, kjer je leta 1882 promoviral. Leta 1883 se je najprej kot suplent služboval v Ljubljani, nato nekaj časa kot profesor v Novem mestu, nato pa se je leta 1896 vrnil nazaj v Ljubljano. V letih od 1896 do 1907 je bil ravnatelj mestnega liceja, nato pa ravnatelj I. državne gimnazije. Deloval je v občinskem svetu mesta Ljubljane. Spisal je učbenik za latinščino, s svojimi prispevki pa je sodeloval tudi pri Ljubljanskem zvonu. Umrli je 1946. leta v Ljubljani; v Peter Ribnikar, Sejni zapisniki I. del, str. 74.

⁹³ Franjo Vajda prof. fizike in matematike se je rodil v Stojncih pri Ptujju, po končanem študiju je bil nekaj časa zaposlen na ljubljanski realki, nato pa na pomorski akademiji na Reki. Konec decembra 1918 je bil imenovan za ravnatelja ptujske gimnazije. v: Fran Alič, Spomini – pred 50 leti na Ptujjski gimnaziji, 63 Izvestje gimnazije dušana Kvedra v Ptujju 1869–1969, Ptuj 1969, str. 196.

⁹⁴ Dr. Ivan Vesenjaka, politik in pedagog, rojen 22. decembra 19880 v Moškanjcih pri Ptujju. Po končani osnovni šoli v Moškanjcih in nižji gimnaziji v Ptujju ter višji gimnaziji v Ljubljani, je v letih 1902–1905 študiral geografijo in zgodovino na Dunaju ter ju leta 1906 končal v Gradcu. V letih med 1908–1919 je služboval kot suplent na državnem učiteljsišču v Ljubljani, nato do leta 1923 na učiteljsišču v Mariboru. Od leta 1923 do začetka šestojanuarske diktature 1929 je bil državni poslanec za ptujski okraj, do leta 1931, ko je bil upokojen, pa član vrhovnega zakonodajnega sveta. Od leta 1936 pa do svoje smrti je bil župan občine Košaki pri Mariboru. Kot član Slovenske ljudske stranke je bil od leta 1918 član Narodnega sveta za Spodnjo Štajersko, od leta 1931 do leta 1932 podpredsednik Vinarskega društva, od leta 1936 pa banski svetnik ter predsednik kmetijskega odbora Maribor-levi breg. Leta 1938 je postal urednik lista *Naše gorice*. Umrli je 8. maja 1938. leta v Mariboru; SBL, geslo dr. Ivan Vesenjaka, elektronska izdaja (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi780102/>); Dolenc, *Kulturni boj: Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929*, str. 30, Srednješolske vesti-slovenski profesorji, *Učiteljski tovariš*, letnik 58, šte. 26, 15. november 1918, str. 5; Srednješolske vesti-Društvo slovenskih profesorjev v Ljubljani, *Učiteljski tovariš*, letnik 58, šte. 28, 13. december 1918, str. 3.

ski gimnaziji razpravljali tudi člani Narodnega sveta za Štajersko. Dr. Leopold Poljanec⁹⁵ je člane sveta seznanil s spomenico Ptujčanov za slovensko gimnazijo. Pojasnil je, da je vlada v Ljubljani odredila, da naj se prvi razred gimnazije odpre kot slovenski, v drugih razredih pa naj imajo Slovenci več slovenskih ur.⁹⁶ Prvi razred s slovenskim učnim jezikom se je na šoli odprl 3. januarja 1919. Vanj se je po opravljenem sprejemnem izpitu 28. decembra 1918 in 3. januarja 1919 vpisalo 32 učencev. Skupaj z enajstimi dijaki iz nemškega oddelka so tvorili prvi razred. Slovenščina je postala za vse dijake obvezen učni predmet, za Slovence v višjih razredih pa je bil obvezen tudi pouk srbohrvaščine.⁹⁷ Ptujski Nemci so s propagando poskušali odvrniti mladino od slovenske gimnazije. Še preden se je z novim letom 1919 oblikoval prvi slovenski razred, so začeli premožnejši Ptujčani pošiljati svoje otroke v Gradec ali v nemško gimnazijo v Ljubljano.⁹⁸ Po odloku narodne vlade v Ljubljani, številka 8911 z dne 28. novembra 1918, je bil 11. decembra 1918 odstavljn ravnatelj gimnazije dr. Karel Schöbinger, profesor matematike, ki je zavod vodil od leta 1909.⁹⁹ Začasno vodstvo ustanove je prevzel Franjo Vajda, domačin iz Stojncev pri Ptuju, bivši profesor pomorske akademije na Reki, ki je naloge ravnatelja opravljal do leta 1922. Skoraj istočasno sta zavod zapustila tudi suplenta Franc Seehofer in Alojz Kazimir, na šolo pa sta se iz vojaške službe vrnila profesorja dr. Aleksander Kollenz in Josip Kriwer.¹⁰⁰ S 15. februarjem 1919 se je šola z odlokom Višjega šolskega sveta v Ljubljani preimenovala v Državno gimnazijo Ptuj.¹⁰¹ Na 67. seji Deželne vlade za Slovenijo, 28. februarja 1919, so na predlog Poverjenišva za uk in bogočastje sprejeli sklep, da se do konca šolskega leta 1918/19 pogodbeno sprejmejo v učiteljsko službo nemški profesorji Ptujске gimnazije Ivan (Johann) Capellari, dr. Christian Kleinlercher,

⁹⁵ Dr. Leopold Poljanec, šolnik, rojen 23. septembra 1872 v Brežicah. Po končani ljudski šoli pri Kapeli je obiskoval gimnazijo v Mariboru in Ljubljani, kjer je leta 1892 maturiral. Na Dunaju je študiral prirodoslovne vede, promoviran je bil leta 1901. Med leti 1897 in 1901 je služboval na gimnaziji v Kranju, v letih 1901–1918 pa v Mariboru. Leta 1918 je bil imenovan za šolskega nadzornika za srednje šole v Ljubljani, leta 1924 pa je postal prosvetni referent za mariborsko oblast. Upokojil se je leta 1927, umrl 8. avgusta 1944 v Mariboru. SBL, geslo Poljanec Leopold, elektronska izdaja (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi446749/>); *Enciklopedija Slovenije*, knjiga 9, Plo-Ps, Ljubljana 1995, str. 101.

⁹⁶ AMNOM, fasc. 402/I, fotokopije, Zapisniki sej Narodnega sveta za Štajersko, 20. seja 20. novembra 1918, str. 62.

⁹⁷ *50. izvestje državne gimnazije v Ptuju*, Ptuj 1919, str. 3 in 6, (dalje navajam: *50. izvestje*).

⁹⁸ Ljubica Šuligoj, *Med svetovnjima vojnama* str. 49.

⁹⁹ Ribnikar, *Sejni zapisniki*, 1. del, str. 139; Iz 24. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani dne 22. november 1918, *Slovenec*, letnik 46, številka 276, 30. november 1918, str. 4; *50. izvestje*, str. 13.

¹⁰⁰ *50. izvestje*, str. 13.

¹⁰¹ Šuligoj, *Med svetovnjima vojnama*, str. 49.

dr. Aleksander Kollenz, Josip Kriwer, Severin Mair in dr. Anton Tangl.¹⁰² Do pomladi leta 1919 je bila gimnazija skoraj popolnoma nemška. Med nastavljenimi učitelji so bili le trije slovenski profesorji, dr. Josip Komljanec, Anton Kolarič ter ravnatelj Franjo Vajda.¹⁰³ V marcu 1919 so bili po odredbi, št. 3594 Višjega šolskega sveta v Ljubljani odpuščeni iz službe »*zagrizeni nemški profesorji*« Johann Preindl, dr. Adolf Braunner, dr. Wilhelm Hoffer in dr. Josip Zack.¹⁰⁴ Prof. Preindl se je ob odhodu iz šole poslovil od svojih slovenskih in nemških dijakov, kakor je poročal *Ptujski list*, z vzklikom »Hoch Deutschland«, zaradi česar so ga politične oblasti aretirale ter ga za nekaj časa tudi priprle.¹⁰⁵ Učiteljskemu zboru so se aprila 1919 na novo priključili: profesorji Fran Alič, Ivan Steblovnik in dr. Karel Zelenik ter učitelji Rajko Pirnat, Hinko Vodnik in Anton Sovré. Konec maja 1919 je višji šolski nadzornik dr. Leopold Poljanec zaprisegel slovenske člane učiteljskega zbora.¹⁰⁶ Usoda nemške gimnazije na Ptujju je bila dokončno zapečaten z odredbo št. 2710, z dne 2. junija 1919, s katero je Poverjeništvo z uk in bogočastje ukinilo nemško gimnazijo, na mesto nje pa ustanovilo realno gimnazijo s slovenskim učnim jezikom.¹⁰⁷ Šolsko leto, ki se je končalo 28. junija 1919, je uspešno zaključilo 211 dijakov. Med njimi je bilo 138 Nemcev (65,4 %), 72 Slovencev (34,1 %) in en Čeh (0,5 %). Po veroizpovedi je bilo med njimi 180 rimokatolikov (85,3 %) in 20 evangeličanov (9,5 %).¹⁰⁸ Ob koncu šolskega leta so zavod zapustili še preostali nemški učitelji: Johann Capelari, dr. Christian Kleinlercher, dr.

¹⁰² Ribnikar, Sejni zapisniki, 2. del, str. 9.

¹⁰³ 50. *izvestje*, str. 3; Fran Alič, Spomini – pred 50 leti na ptujski gimnaziji, v: 63. *Izvestje Gimnazije Dušana Kvedra v Ptujju 1869–1969*, Ptuj 1969, str. str. 195, (dalje navajam: Alič, Spomini pred 50 leti na ptujski gimnaziji). Slavist dr. Josip Komljanec je prišel na ptujsko gimnazijo leta 1902, prof. Anton Kolarič, učitelj verouka, pa leta 1905.

¹⁰⁴ Prav tam, str. 14; Ptujjska gimnazija se polagoma poslovenjuje, *Ptujski list*, leto I, št. 2, 13. 4. 1919, str. 4; Ribnikar, Sejni zapisniki, 2. del, str. 5.

¹⁰⁵ Aretacija prof. Preindla, *Ptujski list*, letnik I, št. 1, 6. april 1919, str. 2.

¹⁰⁶ 50. *izvestje*, str. 3 in 14. Fran Alič je na gimnaziji poučeval latinščino, grščino in zgodovino, Ivan Steblovnik latinščino, psihologijo ter slovenščino nemške dijake v drugem razredu, dr. Karel Zelenik slovenščino nemške dijake v tretjem razredu, Rajko Pirnat matematiko, prirodopis, prirodoslovje ter telovadbo, Hinko Vodnik, zemljepis, matematika in prirodopis, Anton Sovré slovenščino, nemščino, latinščino ter slovenščino nemške dijake od petega do osmega razreda.

¹⁰⁷ Nemške srednje šole, *Učiteljski tovariš*, leto 59, št. 26, 25. junij 1919, str. 4; Nemške srednje šole, *Ptujski list*, letnik 1, št. 13, 29. junij 1919, str. 2; Realna gimnazija v Ptujju, *Ptujski list*, letnik 1, št. 22, 31. avgust 1919, str. 2. V šolskem letu 1919/20 se je od 1. do 3. razreda vpeljal pouk po predmetniku za realne gimnazije, od 4. do 8. razreda pa je ostal v veljavi pouk po predmetniku humanistične gimnazije. Učni jezik v vseh 8 razredih in v vseh predmetih je bila slovenščina.

¹⁰⁸ 50. *Izvestje*, str. *Učiteljski tovariš*, leto 59, št. 31, 30. julij 1919, str. 5. Učni uspeh dijakov je bil naslednji: 32 odlično sposobnih, 143 sposobnih, 4 vobče sposobnih, 16 nesposobnih, 13 s ponavljalnimi izpitom in 3 neizprašani.

Aleksander Kollenz, Josef Kriwer, Severin Mair in Anton Taugl.¹⁰⁹ S šolskim letom 1919/20 je postala ptujska gimnazija slovenska, slovenskim učiteljem pa so se na šoli pridružili pregnani prof. dr Franc Kotnik s celovške gimnazije, Peter Holeček, Ladislav Mlakar, Josip Petauer in Franc Pretnar.¹¹⁰ Izpeljano slovenizacijo šole v omenjenem šolskem letu je potrjevala tudi narodnostna podoba dijaštva; med vpisanimi 228 učenci je bilo le 29 Nemcev ali 12,72 %.¹¹¹ Čeprav je *Ptujski list* ob objavi oglasa za vpisovanje dijakov na gimnazijo avgusta 1919 zapisal, da se bo z nemškimi dijaki, ki še ne obvladajo slovenščine »postopalo v prehodni dobi s primerno obzirnostjo in prizanesljivostjo«, se je z odselitvijo nemških uradniških družin, iz katerih je prihajalo veliko gimnazijcev, v Avstrijo ter z odpravo ptujskih »Studentenheimov«, njihovo število v naslednjih letih močno zmanjšalo.¹¹² V šolskem letu 1922/23 je bilo na ptujski gimnaziji med 192 učenci le 12 nemških dijakov, kar je predstavljalo samo 6,2 % vseh vpisanih. Število učencev nemške narodnosti je v letih od 1918 do okupacije leta 1941 nihalo.¹¹³ Glede obiska srednjih šol je *Ptujski list* sredi leta 1920 zapisal, da se jih ptujski Nemci »izogibajo, rajši študirajo privatno in hodijo v Gradec delat izpite. In to samo iz sovraštva do slovenščine, ki je danes državni jezik«. Svoje poročilo pa zaključuje z besedami: »Ali mislijo ti zapeljani študentki in njih zgrizeni starši, da bodo dobili pri nas zaslužka brez temeljitega znanja našega jezika? Naša uprava mora v bodoče odklanjati ljudi, ki se brez potrebe izobrazujejo v tujem jeziku in v tujem duhu.«¹¹⁴

Do konca šolskega leta 1918/19 sta ostala nemška tudi Dijaški (Studentenheim)¹¹⁵ in dekliški dom (Deutsches Mädchenheim), kjer je domovalo okoli 100 gojencev in gojenk iz nemške Avstrije.¹¹⁶ Še pred koncem šolskega leta, maja 1919, je vladni komisar dr. Matej Senčar razrešil oba upravitelja do-

¹⁰⁹ 50. *Izvestje* str. 3 in 13. Josip Koinig, učitelj pripravljalnega razreda in telovadbe, ki je bil na gimnaziji od februarja 1913, je zaradi bolezni umrl 8. februarja 1919 v Ptuju.

¹¹⁰ Šuligoj, Sprehod skozi zgodovino gimnazije, str. 35 in 36. S šolskim letom 1919/20 so slovenske prosvetne oblasti tudi na Ptujski gimnaziji vpeljale učni načrt za realne gimnazije. Latinščino in grščino sta zamenjala francoščina in srbohrvaščina, več ur pa so dobili tudi naravoslovni predmeti.

¹¹¹ Šuligoj, Med svetovnima vojnama, str. 50.

¹¹² Gimnazija, *Ptujski list*, letnik 1, št. 20, 17. avgust 1919, str. 3.

¹¹³ Šuligoj, Med svetovnima vojnama, str. 50.

¹¹⁴ Ptujška nemška stranka, *Ptujski list*, letnik II, šte. 29, 18. julij 1920, str. 1.

¹¹⁵ Dijaški dom, kot vzgojno izobraževalna ustanova, je bil ustanovljen s sklepom Mestnega sveta deželno knežjega kameralnega mesta Ptuj 8. junija 1899 o novogradnji gimnazijskega poslopja in o preureditvi prostorov nižje gimnazije za nemški dijaški dom. Dijaški dom v Ptuju, ki je imel svoje prostore zraven ptujske gimnazije, je bil svečano odprt 18. septembra 1900. Svojim dijakom, ki so prihajali iz različnih območij monarhije, je nudil vso oskrbo in pomoč pri učenju. Gojenci doma niso mogli postati dijaki slovenske narodnosti.

¹¹⁶ Nemška zlobnost in lažnivost, *Ptujski list*, letnik 4, šte. 14, 9. april 1919, str. 1.

mov, Antona Kerna in Antonijo Stering-Kellenberger. Začasno nadzorstvo nad obema vzgojnima zavodoma je poveril gimnazijskemu ravnatelju Franju Vajdi, kasneje pa je vodstvo dijaškega doma prevzel prof. Hinko Vodnik.¹¹⁷ Ob koncu šolskega leta 1918/19 so poleg 18 gojenk iz nemške Avstrije dekliški dom zapustile tudi učiteljice Hildegard Hertzog, Marija Czasta in Amalija Stein, upraviteljica Antonija Stering-Kellenberger pa je ostala v Ptujju.¹¹⁸ Julija 1919 je vodstvo nemškega dekliškega doma, ki se je preimenoval v Mladiko, prevzela učiteljica meščanske šole Iva Kobalova.¹¹⁹ Ker je število gojenk iz leta v leto upadalo, je mestna občina leta 1931 dekliški dom ukinila.

Poleg omenjenih šol je v mestu ob Dravi v šolskih letih 1918/19 in 1919/20 pod okriljem nemškega glasbenega društva (Musikvereina) delovala tudi nemška glasbena šola.¹²⁰ V šolskem letu 1918/19, ki se je pričelo 1. oktobra, so poleg Karla Ettlerja, dolgoletnega ravnatelja, na šoli poučevali še: Emma Haring, Ana Fiala, Thekla Fersch in Marija Schweyda. Med letom je šolo obiskovalo 127 učencev, med njimi je bilo tudi nekaj slovenskih otrok. Ob koncu šolskega leta sta učiteljski zbor zapustili učiteljici klavirja Emma Haring in Ana Fiala.¹²¹ Ker je mestna občina julija 1919 ustanovila na Ptujju Mestno slovensko glasbeno šolo, na nemški glasbeni šoli v šolskem letu 1919/20 niso zaposlili novih učiteljev. Na šoli sta ostala le ravnatelj in učiteljica Marija

¹¹⁷ »Dijaški dom« in Dekliški dom« v Ptujju v slovenskih rokah, *Ptujski list*, letnik I, štev. 7, 18. maj 1919, str. 3; Preustroj ljudskih in meščanskih šol, odslovitev in namestitev učiteljstva v Ptujju, *Učiteljski tovariš*, letnik 59, štev. 17, 23. april 1919, str. 6, Alič, Spomini pred 50 leti na ptujski gimnaziji, str. 196.

¹¹⁸ SI_ZAP/0005, fond: MOP, šk. 244, Dovoljenja za izdajo potnih listov.

¹¹⁹ Vodstvo »Mladike v Ptujju«, *Učiteljski tovariš*, leto 59, štev. 30, 23. julij 1919, str. 6.

¹²⁰ Nemška glasbena šola, pod okriljem Musikvereina, je bila ustanovljena 1. junija 1878. V okviru šole je delovala godba na pihala, godalni sekstet, godalni in harmonikarski orkester. Število učencev glasbene šole je iz leta v leto naraščalo; leta 1885 je bilo v šolo vpisanih že 92 učencev. Učenci so bili po večini nemške narodnosti, vendar je šolo obiskovalo tudi nekaj slovenskih otrok. Na šoli so poučevali le artistični ravnatelji in učitelji, ki so večinoma prišli iz Nemčije, edini izjemi sta bili prvi ravnatelj Anton Stöckl (od 1878/79 do 1881/82) in Filip Emeršič, ki je v letih od 1890/91 do 1894/5 vodil oddelek pihal. Od leta 1887 sta imela Musikverein in glasbena šola svoje prostore v prvem nadstropju stavbe meščanskega špitala, v današnji Dravski ulici v Ptujju. Med najzaslužnejšimi ravnatelji šole se omenjajo Erich Wolf Degner, Arno Schütze, dr. Roderick von Mojsisovics in Karl Ettler, ki je vodil šolo od septembra 1910 do ukinitve leta 1920. Med prvo svetovno vojno se je na šoli izmenjalo kar nekaj učiteljev. Klavir so poučevale pianistka Camila Karbelar, Anny Teichmann in Ema Haring, violino Franz Strunz do leta 1915, ko je bil vpoklican k vojakom, Thekla Fersch in Karl Picker, ki je v odsotnosti ravnatelja Karla Ettler – leta 1917 je odšel k vojakom, vodil tudi učiteljski zbor. Šola je delovala s koncesijo in s sredstvi k. k. ministrstva za kulturo in šolstvo, štajerskega deželnega zbora, mestne občine Ptuj, nemškega šolskega društva, društva Südmarka, Predujemnega društva Ptuj in Hranilnice; v: Hasl, *Zgodovina glasbene šole*, str. 7–21.

¹²¹ SI_ZAP/006, fond: MD, škatla 13, ovoj: MD-II-7/1 Pettauer Musikverein Chronik, leto 1918/19.

Schweyda. Ettler je poučeval klavir, violino, rog, harmoniko ansambelsko in orkestralno glasbo, komorno petje ter zgodovino glasbe, učiteljica Schweyda pa je bila zadolžena za pouk violine, violončela, klavirja in flavte. V šolskem letu 1919/20 je bilo na šoli 94 učencev, od teh je bilo 63 deklet (67 %) in 31 fantov (33 %). Po narodnosti je bilo med njimi 70 nemških (74,5 %), 18 slovenskih (19,1 %) in 6 ali 6,4 % hrvaških otrok.¹²² Zaradi prostorske stiske je mestno zastopstvo že leta 1919 zahtevalo od nemškega glasbenega društva (Musikvereina), da prouči možnost združitve nemške glasbene šole s slovensko Mestno glasbeno šolo. Vodstvo društva je 26. julija 1919 obravnavalo to zahtevo ter je v primeru združitve postavilo pogoj, da združeni glasbeni zavod še naprej vodi nemški učitelj Karl Ettler ter da poteka pouk pri učencih, ki ne obvladajo dovolj slovenščine v nemščini oziroma po njihovi želji. Revni in manj premožni sposobni učenci so oproščeni plačevanja šolnine ne glede na nacionalno pripadnost. Glasbeno društvo imenuje v kuratorij Mestne glasbene šole enako število članov kakor mestna občina, učnemu osebju mestne glasbene šole pa je dovoljena udeležba pri vajah in prireditvah Musikvereina.¹²³ Mestna občina na ta sklep nemškega glasbenega društva ni odgovorila. Da bi opravičila svoj obstoj, je nemška glasbena šola razširila svojo dejavnost. V omenjenih letih je pripravila 6 internih in 8 javnih nastopov učencev, učitelji so sodelovali pri dveh večerih komorne glasbe, 24. junija 1920 pa so na šoli s slavnostnim koncertom počastili 10-letnico delovanja ravnatelja šole Karla Ettlerja.¹²⁴ Z ukinitvijo Musikvereina leta 1920 je prenehala delovati tudi nemška glasbena šola. Društveno premoženje in šolski inventar je prevzela slovenska Mestna glasbena šola, ki se je preselila iz dijaškega doma v prostore nekdanje nemške glasbene šole. Po ukinitvi nemške glasbene šole je Ptuj zapustil tudi ravnatelj šole Karl Ettler. Odšel je v Nemčijo v Leipzig.¹²⁵

Po ukinitvi nemškega pouka je Politično in gospodarsko društvo Nemcev v Sloveniji tudi v Ptuju, podobno kot v Mariboru in Celju, začelo s privatnim poučevanjem nemških otrok.¹²⁶ Kljub dejstvu, da nemška manjšina v Ptuju od oktobra 1925 dalje ni imela več pouka v maternem jeziku, je vendarle imela svoje zastopnike v mestnem šolskem svetu, gimnaziji in v kuratoriju dijaškega doma vse do leta 1938. Interese nemške manjšine so v omenjenih

¹²² Prav tam, leto 1919/20.

¹²³ Hasl, *Zgodovina Glasbene šole*, str. 20–21.

¹²⁴ Prav tam; SI_ZAP/006, fond: MD, škatla 13, ovoj: MD-II-7/1 Pettauer Musikverein Chronik, šolsko leto 1918/19 in 1919/20.

¹²⁵ Hasl, *Zgodovina Glasbene šole*, str. 23; Jurkovič, *Glasbeno življenje*, str. 189. Slovenska glasbena šola je bila ustanovljena s sklepom mestnega sveta 27. julija 1919.

¹²⁶ Janez Cvirn, *Nemci na Slovenskem (1848–1941)*, str. 73. Politično in gospodarsko društvo v Sloveniji je poučevalo tudi nemške otroke v Celju, Mariboru in Guštanju (danes Ravne na Koroškem).

letih najprej v mestnem, nato v krajevnem šolskem svetu zastopali ptujski odvetnik dr. Sikst Fichtenau, leta 1928 je postal član šolskega sveta trgovec Valerijan Spruschina, po njegovi smrti v oktobru istega leta pa ga je zamenjal Erwin Damisch.¹²⁷ Johann (Ivan) Streudte je bil dolga leta član šolskega sveta obrtne nadaljevalne šole.¹²⁸ Leta 1925 je bil imenovan tudi v kuratorij dijaškega doma. V kuratoriju dijaškega doma sta se mu leta 1928 pridružila še dr. Fichtenau in Valerijan Spruschina, ki pa ga je oktobra zamenjal ravnatelj Vorschusvereina v Ptujju Herman Kersche. Ta je bil še istega leta izvoljen tudi v kuratorij Mladike.¹²⁹

Med obema vojnama je nemška manjšina še nekajkrat načela vprašanje lastnega izobraževanja. O šolskih problemih so večkrat razpravljali tudi na sejah ptujskega mestnega sveta. Ob desetletnici obstoja Kraljevine leta 1928 so tudi na Ptujju in v okolici, podobno kot v drugih krajih na slovenskem Štajerskem, izpeljali Nemci računajoč na gospodarsko odvisnost slovenskega prebivalstva, dobro premišljeno in podrobno organizirano agitacijo za nemško šolo z zbiranjem podpisov staršev. Akcija ni uspela, saj slovenski starši niso imeli nemško govorečih otrok, »pristnih Nemcev« v Ptujju pa je bilo zelo malo. Večina oseb, ki se je deklarirala za Nemce, je imela, kakor je poročal pisec članka, »svoje korenine v Slovenskih goricah in na Ptujjskem polju«. ¹³⁰ Avgusta 1940 je neimenovani poročevalec v poročilu o razmerah na Ptujju, ki ga je je poslal Südostdeutsches Institutu v Gradcu, zapisal, da so se otroci ptujskih Nemcev in nemčurjev poučevali samo v slovenskem jeziku, ker na Ptujju ni bilo nemške šole. Privatni pouk v nemškem jeziku je bil nedosegljiv, saj ni bilo več učnih moči. Stari profesor, ki jih je v preteklosti poučeval, pa ni

¹²⁷ SI_ZAP/0121, fond: Osnovna šola Mladika Ptuj 1878–1992, šk. 47, ovoj 59, Kronika Državne dekleške narodne šole v Ptujju, Letno poročilo za šolsko leto 1924/25; SI_ZAP/0005, fond: MOP, knjiga 101, Zapisniki občinskih sej 1924/25, Zapisnik 5. redne seje 4. april 1925. Mestni šolski svet, ki je imel značaj krajevnega šolskega sveta, je vodil dr. Matej Senčar, podpredsednik je postal učitelj Vinko Šerona, odborniki pa so poleg odvetnika dr. Siksta Fichtenaua bili še zdravnik dr. Bela Stuhec, profesor dr. Franc Kotnik, zastopnik cerkve vikar Franc Cilenšek, zastopnik učiteljstva učitelj Uroš Peček in gostilničar Dragutin Zupančič; MOP, knjiga 102, Zapisniki občinskih sej 1927–1928, zapisnik III. redne seje občinskega sveta 8. marca 1928 in Zapisnik X. redne seje občinskega sveta 2. oktober 1928.

¹²⁸ Neverjetne predrznosti, *Ptujski list*, letnik III, šte. 14, 3. april 1921, str. 2.

¹²⁹ SI_ZAP/0005, fond: MOP, knjiga 101, Zapisniki občinskih sej 1924/25, Zapisnik V. redne seje 4. april 1925; knjiga 102, Zapisniki občinskih sej 1927–1928, Zapisnik III. redne seje mestnega sveta 8. marca 1928 in Zapisnik X. redne seje mestnega sveta 2. oktober 1928.

¹³⁰ O agitaciji za nemške šole v naši oblasti, Mariborski večernik »Jutra«, leto II. (IX.), šte. 279, 7. december 1928, str. 2. Agitacija za nemške šole je potekala v Mariboru, v Sladkem Vrhu, Marenbergu (danes Radlje ob Dravi), Sv. Lovrencu na Pohorju (danes Lovrenc na Pohorju), v Konjicah in v Celju. Največ podpisov, okoli 450, so nabrali v celjski okolici priganjači tovarnarja Westena, medtem ko za Ptuj ne navajajo število podpisov.

mogel več prihajati na Ptuj. Nemške otroke so kratko malo označili za Slovence. Tako na primer v šoli na Hajdini nemških otrok, katerih oče ali mati sta imela slovensko ime, ali so bili starši rojeni na Ptuju ali v bližnji ptujski okolici, sploh niso hoteli vpisati kot nemške učence. V drugem razredu dekliške šole v Ptuju je bilo 12 nemških deklic, čeprav so se njihovi straši prištevali k *volksdojčerm*, so bile samo 4 deklice spoznane za »nemške učenke«, ostalih 8 deklic pa so šolske oblasti prištele med »vindišarje«. S strani učiteljstva so bili nemški otroci izpostavljeni velikemu šikaniranju. Otroci, ki so se udeležili domovinskih večerov (Heimabende), ki jih je pripravil Kulturbund v nemškem društvenem domu ali pa so bili na igrišču Športnega kluba (Sport Klub Pettau), so bili deležni številnih šikaniranj, učitelji so preverjali njihovo znanje, dogajalo se je, da so morali ponavljati razred, nekaj učencev pa so enostavno kar izključili iz šole.¹³¹ Po podatkih Kulturbunda je bilo v zadnjem predvojnem šolskem letu 1940/41 na Ptuju 36 nemških šoloobveznih otrok; med njimi je 21 otrok obiskovalo ljudsko, trije meščansko šolo, 12 dijakov pa gimnazijo.¹³² Nemškega pouka so bili ponovno deležni med okupacijo.

VIRI IN LITERATURA

Arhivsko gradivo

Muzej narodne osvoboditve Maribor

Fond: Schwäbisch-Deutscher Kulturbund Kreis Marburg und Pettau, mapa: Ortsgruppe SDKB Pettau-odborovski sejni zapisniki in dopisi, mapa Ortsgruppe SDKB Pettau – dopisi leto 1940/41.

Fond: Südostdeutsches Institut (SODI).

Šk. 402/I Zapisniki sej Narodnega sveta z Štajersko.

Pokrajinski muzej Ptuj Ormož – Arhiv zgodovinskega oddelka

Fasc.: Nemška predvojna dejavnost.

Fasc.: Buržoazna dejavnost pred vojno-narodnoobrambna dejavnost.

¹³¹ AMNOM, fond: Südost-deutsches Institut, ovoj 7, mapa: Razna poročila o političnem življenju v Sloveniji 1936–1941, Eindrücke und persönliche Erlebnisse aus Slowenien in der Zeit vom 1. Oktober 1939 bis Ende Juli 1940, Graz, im Monat August 1940; (dalje navajam: fond: SODI).

¹³² AMNOM, fond: Švabsko-nemška kulturna zveza za okrožja Maribor in Ptuj, mapa: SDKB Ortsgruppe Pettau dopisi leto 1940/41, Dopis 7. september 1940; (dalje navajam: fond: SDKB).

Zgodovinski arhiv Ptuj

Fond: Mestna občina Ptuj 1864–1941, šk. 101, šk. 214, šk. 227, šk. 232, šk. 234, šk. 243, šk. 244, šk. 247.

Fond: Muzejsko društvo, šk. 13.

Fond: Gimnazija 1869–1994, šk. 10.

Fond: Osnovna šola Mladika, šk 47.

Fond: Osnovna šola Breg 1912–1984 – historiat.

Fond: Osnovna deška šola v Ptuj 1867–1945 – historiat.

Uradni listi in objave virov

Ribnikar Peter, *Sejni spisi Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Dežalnih vlad za Slovenijo 1918–1921*, I. del, Ljubljana 1999.

Ribnikar Peter, *Sejni spisi Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Dežalnih vlad za Slovenijo 1918–1921*, II. del, Ljubljana 1999.

Ribnikar Peter, *Sejni spisi Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Dežalnih vlad za Slovenijo 1918–1921*, III. del, Ljubljana 1999.

Uradni list narodne vlade SHS v Sloveniji (4. 11. 1918–30. 1. 1919).

Uradni list deželne vlade za Slovenijo (1. 2. 1919–8. 8. 1921).

Enciklopedije in biografski leksikoni

Enciklopedija Slovenije knjiga 8 Nos/ Pli, Ljubljana 1995.

Enciklopedija Slovenije knjiga 14 V/W, Ljubljana 2000.

Slovenski biografski leksikon, elektronska izdaja.

Časniki

Štajerc, 1918.

Slovenski gospodar: podučiven list za slovensko ljudstvo, 1918–1919.

Ptujski list, 1919–1922.

Učiteljski tovariš, 1918–1919.

Literatura

Fran Alič, Spomini-Pred 50 leti na ptujski gimnaziji. 63. *Izvestje gimnazije Dušana Kvedra v Ptuj 1869–1968*. Ptuj 1969, str. 194–197.

Etbin Bojc, Doneski h gradivu za zgodovino šolstva na območju sedanje občine Ptuj. *Petovio-Ptuj 69–1969. Zbornik razprav ob tisoč devetstoletnici* (urednik: dr. Vladimir Bračič). Maribor 1969, str. 226–255.

Janez Cvirn, *Trdnjavski trikotnik: politična orientacija Nemcev na spodnjem Štajerskem (1861–1914)*. Maribor 1997.

Ervin Dolenc, *Kulturni boj: Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929*. Ljubljana 1996.

Werner Drobosch, »Deutscher Schulverein« Njegova ideologija, notranja struktura in delovanje s posebnim ozirom na Slovenijo. *Zgodovinski časopis*, letnik 46, Ljubljana 1992, šte. 2, str. 187–196.

Aleš Gabrič, Slovenske gimnazije po letu 1918. *Šolska kronika*, letnik 8, št. 2, Ljubljana 1999 str. 258–278.

Aleš Gabrič, *Sledi šolskega razvoja na Slovenskem* (elektronski vir). Pedagoški inštitut, Ljubljana 2009.

Drago Hasl, *Zgodovina glasbene šole v Ptujju (k 40. letnici slovenske glasbene šole)*. Ptuj 1959.

Gregor Jenuš, Štajersko vprašanje in vloga dr. Frana Kovačiča na pariški mirovni konferenci. *Studia Historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije*, letnik 9, Maribor 2009, šte. 2–3, str. 669–690.

Jure Maček, Slovensko meščansko šolstvo po letu 1918–do sprejetja zakona o meščanskih šolah. *Arhivi*, letnik 30, šte. 1, Ljubljana 2007, str. 121–141.

Marija Masten Hernja, Ptujjska gimnazija od nastanka 1869–1918. *Zbornik ob 125-letnici Ptujjske gimnazije* (urednik: Vlado Horvat). Gimnazija Ptuj 1994, str. 10–45.

Marija Masten Hernja, Nataša Majerič Kekec, *Prvi med enakimi!, Funkcija mestnega sodnika in župana skozi stoletja*. Zgodovinski arhiv Ptuj 2006.

France Ostanek, Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774–1963. *Šolska kronika*, letnik 8, Ljubljana 1999, str. 51–72.

50. izvestje državne gimnazije v Ptujju 1918/19, Ptuj 1919.

Ljubica Šuligoj, *Socialna in narodnoobrambna gibanja na ptujjskem območju med obema vojnama*. Doktorska disertacija. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani Filozofska fakulteta Oddelek za zgodovino, Ljubljana 1989.

Ljubica Šuligoj, *Med svetovnjima vojnama (Gimnazija v narodnoobrambnem boju)*. *Zbornik ob 25-letnici Ptujjske gimnazije* (urednik: Vlado Horvat). Gimnazija Ptuj 1994, str. 48–69.

Bogo Teply, Narodnostno življenje pri Lenartu v Slovenskih goricah pred prvo svetovno vojno. *Svet med Muro in Dravo*, Maribor 1968, str. 474–515.

Karel Verstovšek, Preustroj šolstva v Sloveniji. *Slovenec*, letnik 49, leto 1921, šte. 7 in 8.

Andrej Vovko, Nemško manjšinsko šolstvo na Slovenskem v obdobju stare Jugoslavije. *Zgodovinski časopis*, letnik 40, leto 1986, šte. 3, str. 311–321.

Andrej Vovko, Učilnice na temni strani meseca. *Temna stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1944–1990. Zbornik člankov in dokumentov* (urednik: Andrej Aplenc). Ljubljana 1998, str. 195–203.

Tone Zorn, Kulturna avtonomija za Koroške Slovence in nemška manjšina v Sloveniji med obema vojnama. *Zgodovinski časopis*, letnik XXVIII, leto 1974, štev. 3–4, str. 347–366.

“SLOVENISATION” OF THE GERMAN EDUCATION IN PTUJ AFTER WORLD WAR I

Summary

Until the disintegration of the Habsburg monarchy, Ptuj was a German language island within the Slovene countryside. It had a well-developed network of educational institutions. Next to the German city kindergarten, which was established already in 1875, there were also the German city five-year school for girls and the German city five-year school for boys, each of them having two classes, a four-year bourgeoisie school for girls with an end course, the Emperor Franz Joseph Provincial Gymnasium, Music school of the German music society (Musikverein), the trade advanced school for trade apprentices, the commercial and one-year housekeeping school for girls, and the “Schulverein” five-year school in Breg by Ptuj. All these schools were German, Slovene was taught only in gymnasium and was only mandatory for Slovenes; German students were offered optional Slovene language courses. A hall of residence for boys and one for girls, which have always been “strong pillars for preservation and strengthening of Germanness in Ptuj”, were also in the city. Next to these German schools there were also a Slovene school for girls and a Slovene school for boys that had only Slovene teaching staff. These two schools were meant only for Slovene children from the surroundings.

In the first months of the Slovene government after the political overthrow, the Ptuj city council left the German educational system as it was. In December 1918, only the headmaster Tomaž Wernitznigg, who was also a district school supervisor for the city of Ptuj and the German schools in Ormož district, was discharged. In January 1919, Adolf Brauner, Ph.D., a professor at the Ptuj gymnasium, who was also the district school supervisor for the German schools in Ptuj, Ormož, Rogatec and Rogaška Slatina, was dismissed by the Trust for Education and Worship. His duties were entrusted to Matija Heric, the district school supervisor in Ptuj. Pavel Flerè, a headmaster from Letuš, took over the duties of a district school supervisor for the Ptuj and Ormož judicial district in March 1919. At the beginning of 1919, the old Ptuj city school council, which was led by Germans and local Germanomaniacs, was discharged. A new, Slovene, council was established and it was first led by the gerent of the city municipality, Fran Jurtela, Ph.D., and after his resignation by the government commissioner Matej Senčar, Ph.D.

In April 1919, the high school council in Ljubljana transformed, on the basis of the decree Nr. 8608 that was issued on 29th November 1918 by the Trust of Education and Worship, and on the basis of the proposal of the city school council in Ptuj, the public and bourgeoisie school in Ptuj. They fired 20 teachers, who were of the German nationality and who spoke in favour of “*German Austria*”. The school in Breg was the first one to experience the “Slovenisation”, for the Slovene teachers started teaching already on 1st April 1919. The German boys’ and the German girls’ city public school were also abolished in April. For children of “pure German nationality”, the five-year German city public school with one class and German as teaching language was established. The number of German children

in Ptuj was decreasing each year and therefore the school first changed from a five-year school to a three-year school in the school year 1919/20, and to a two-year school afterwards. In the school year 1920/21 it was abolished as an independent institution and the German children were put in two classes and joined with the boys' and girls' school. The two German classes were closed at the end of October 1925. The bourgeoisie school was reorganised after the overthrow as well. At the beginning of September 1919, the Ptuj city advisory committee discharged the trade advanced and guild German business school. The Slovene business and trade schools were established instead. The girls' bourgeois school was entirely Slovene in the school year 1920/21. The Ptuj gymnasium also went through some changes, i.e. on 3rd January 1919 the first class with Slovene as teaching language was opened. The destiny of the German gymnasium in Ptuj was finally sealed with the decree Nr. 2710 from 2nd June 1919, with which the Trust of Education and Worship abolished the German gymnasium and established a gymnasium with Slovene as teaching language instead. The abolition of the "Musikverein" in 1920 also meant the end of the German music school. Lessons in German were in Ptuj introduced again with the occupation in April 1941.

»SLOWENISIERUNG« DES DEUTSCHEN SCHULWESENS IN PTUJ/PETTAU NACH DEM ERSTEN WELTKRIEG

Zusammenfassung

Bis zu dem Zerfall der Habsburger Monarchie galt Ptuj/Pettau als eine deutsche Sprachinsel innerhalb des slowenischen Landes. Ptuj/Pettau hatte ein gut organisiertes Netzwerk von Erziehungs- und Bildungsanstalten. Neben des deutschen Stadtkindergartens, der schon im Jahr 1875 errichtet wurde, waren in Ptuj/Pettau noch die deutsche fünfklassige Schule für Mädchen und fünfklassige Volksschule für Jungen, jede mit einer Parallelklasse, die vierklassige bürgerliche Schule für Mädchen mit einem Abschlusskurs, das Kaiser-Franz-Joseph-Landesgymnasium, die Musikschule des deutschen Musikvereins, die Gewerbeweiterbildungsschule für Lehrlinge, die Handelsschule und einjährige Haushaltsschule für Mädchen und die „Schulverein fünfklassige Schule“ in Breg bei Ptuj/Pettau. Alle Schulen waren deutsch, Slowenisch wurde nur am Gymnasium unterrichtet und war nur für Slowenen obligatorisch. Deutsche Schüler konnten einen Slowenisch-Kurs als Wahlfach besuchen. In der Stadt waren noch ein Schülerheim und ein Mädchenheim, die stets als „starke Stützen für die Erhaltung und Stärkung des Deutschtums in Ptuj/Pettau“ dienten. Neben den deutschen Schulen waren in der Stadt noch die slowenische Schule für Jungen und die Bezirksschule für Mädchen, wo ausschließlich slowenische Lehrer unterrichteten. Die Schulen wurden nur von slowenischen Kindern besucht.

Der Ptuj/Pettau Stadtrat ließ das deutsche Schulwesen in den ersten Monaten nach dem Umsturz unverändert. Im Dezember 1918 wurde nur der Bezirksschulaufseher für die Stadt Ptuj/Pettau und für die deutschen Schulen in dem Ormož/Friedau Bezirk, der Oberlehrer Tomaž Wernitznigg, seiner Pflichten enthoben. Im Januar 1919 setzte die Verwaltung für Lehre und Kultus den Bezirksschulaufseher für die deutschen Schulen in Ptuj/Ptuj, Ormož/Friedau, Rogatec/Rohitsch und Rogaška Slatina/Rohitsch-Sauerbrunn, Dr. Adolf Brauner, einen Professor des Ptuj/Pettau Gymnasiums, ab. Seine Pflichten wurden Matija Heric anvertraut; Heric war ein Bezirksschulaufseher in Ptuj/Pettau. Im März 1919 übernahm Pavel Flerè, Oberlehrer aus Letuš/Leuts, die Aufgaben des Bezirksschulaufsehers für den Ptuj/Pettau und Ormož/Friedau Bezirk. Am Neujahr 1919 wurde der alte Ptujer/Pettauer Stadtschulrat, der in den Händen der Deutschen und lokalen Deutschtümler

war, aufgelöst. Es wurde ein neuer, slowenischer Schulrat eingeführt, der zuerst von dem Leiter der Stadtgemeinde, Dr. Fran Jurtela, geleitet wurde, nach seinem Rücktritt übernahm der Regierungskommissar Dr. Matej Senčar seinen Posten.

Im April 1919 änderte der höhere Schulrat in Ljubljana/Laibach im Sinne der Anordnung Nr. 8608 vom 20. November 1918, die von der Verwaltung für Lehre und Kultus ausgestellt wurde, und nach dem Vorschlag des Stadtschulrates von Ptuj/Pettau, das Volks- und bürgerliche Schulwesen. Sie entließen 20 Lehrer und Lehrerinnen deutscher Nationalität, die sich für „*deutsches Österreich*“ erklärten. Die Schule in Breg wurde als erste „slowenisiert“, denn schon am 1. April 1919 wurde der Unterricht ganz von slowenischen Lehrern übernommen. Im April wurden auch die deutsche Schule für Jungen und die deutsche Volksschule für Mädchen eingestellt. Für die Kinder der „reinen deutschen Nationalität“ wurde die fünfklassige deutsche Stadtvolksschule für Jungen und Mädchen mit Deutsch als Unterrichtssprache, errichtet. Da die Zahl deutscher Kinder in Ptuj/Pettau von Jahr zu Jahr kleiner wurde, wurde im Schuljahr 1919/20 aus einer fünfklassigen Schule eine dreiklassige, später noch eine zweiklassige Schule. Im Schuljahr 1920/21 wurde sie als selbständige Einrichtung aufgelöst, deutsche Kinder wurden in zwei Klassen eingeteilt und an die Schule für Jungen und die Schule für Mädchen eingeschlossen. Beide deutsche Klassen wurden Ende Oktober 1925 eingestellt. Nach dem Umsturz erlebte auch das bürgerliche Schulwesen Veränderungen. Anfang September 1919 löste der Ptuj/Pettau Stadtbeirat die Gewerbeschule und die deutsche Gremium-Handelsschule auf. Statt deren wurde die slowenisch Handels- und Gewerbe Weiterbildungsschule gegründet. Die bürgerliche Schule für Mädchen wurde im Schuljahr 1920/21 ganz slowenisch. Auch das Ptuj/Pettau Gymnasium erlebte einige Veränderungen. Schon am 3. Januar 1919 wurde die erste Klasse mit Slowenisch als Unterrichtssprache eröffnet. Das Schicksal des deutschen Gymnasiums in Ptuj/Pettau wurde endgültig mit der Anordnung Nr. 2710 vom 2. Juni 1919, mit der die Verwaltung für Lehre und Kultus das deutsche Gymnasium auflöste und an ihrer Stelle ein Realgymnasium mit Slowenisch als Unterrichtssprache gründete, besiegelt. Mit der Auflösung des Musikvereins im Jahr 1920 endete auch die deutsche Musikschule. Deutscher Unterricht wurde in Ptuj/Pettau wieder nach der Okkupation im April 1941 eingeführt.